

YHDYSKUNTA- JA RAKENNUSSUUNNITTELU LABORATORIO -
LABORATORIEt FOR SAMHALLS- OCH BYGNADSPLANERING -
LABORATORY OF URBAN PLANNING AND BUILDING DESIGN

- 1089 Heino, Erja. Aluekatemissiosopimusten toteutuminen Hakunilassa. Matinkylässä ja Puistolassa. Stadsbyggnads utvecklingsdynamik -projektin osaraportti 7. 1990, 63 s.
- 1090 Pietikä, Sirkka, Lindholm, Mikko & Koskela, Lauri. Measurement requirements and advanced techniques for construction robotization. 1990, 43 p. + app. 13 p.
- 1109 Hiranen, Veli, Eskelinen, Heikki & Seppälä, Yrjö. Decision making in the field of transport investments. 1990, 53 p. + app. 1 p.
- 1111 Hyyrynen, Raija & Salokivi, Jouni. Asiantuntijajärjestelmät julkishallinnon asiakaspalvelussa. 1990, 59 s. + liit. 21 s.
- 1119 Rauhala, Kari & Uski, Kristina. Talvi kaupunkisuunnitelun lähtökohdina. 1990, 78 s. + liit. 53 s.
- 1120 Hyyrynen, Raija & Salokivi, Jouni. Asiantuntijajärjestelmät julkishallinnon asiakaspalvelussa - esimerkkinä asumistuki. 1990, 41 s. + liit. 6 s.
- 1126 Rauhala, Kari. Traanin kirkon asunotomestalon talvikaupunkikorttelit. 1990, 35 s. + liit. 8 s.
- 1130 Hehonen, Tuomo & Kanerva, Anu. Vastaluiden vuokratuotot ja kauppaohjelmat Suomessa 1980-luvulla. 1990, 52 s. + liit. 23 s.
- 1144 Bents, Christer & Manninen, Ulla. Päätöksentekijöiden rakennuttajat ja rakentajat vuosina 1990-1985. Stadsbyggnads utvecklingsdynamik -projektin osaraportti 3. 1990, 76 s. + liit. 4 s.
- 1208 Björk, Bo-Christer. Rakennuksen tuotennäyttökäytännön tutkimus. 1991, 123 s.
- 1217 Hälöinen, Jyrki. Kallion teknis-läpöäällinen arvo. 1991, 116 s. + liit. 12 s.
- 1233 Kiviniemi, Markku & Kaikkonen, Kalle. Päätöksentekijöiden suunnittelutoiminta. 1991, 63 s.
- 1234 von Bonsdorff, Pauline, Burman, Christian, Lehtonen, Hilikka, Norvasuo, Markku, Rausi, Jussi, Seppänen, Yrjö, Säätelä, Simo & Vuorela, Pentti. Rakennetun ympäristön kauneus ja laatu. Esteettisesti ja laadullisesti korkeatasoinen fyysinen ympäristö ja uudet suunnittelutekniikat. Osa 1. 1991, 200 s.
- 1235 Burman, Christian, Honkanen, Martti, Koho, Tino, Korpela, Kalevi, Kyriä, Marketa, Lehtonen, Hilikka, Siitonen, Pentti, Säätelä, Simo & Tuovinen, Pentti. Ympäristön kokeminen ja havainnointi. Esteettisessä ja laadullisesti korkeatasoinen fyysinen ympäristö ja uudet suunnittelutekniikat. Osa 2. 1991, 197 s.
- 1236 Burman, Christian, Finne, Christer, Kuusamo, Aili, Norvasuo, Markku, Oksa, Tarjko, Rauhala, Kari, Siitonen, Pentti, Säätelä, Simo & Takala, Tapio. Työkäytännön ja tiedonvälityksen esteettisesti ja laadullisesti korkeatasoinen fyysinen ympäristö ja uudet suunnittelutekniikat. Osa 3. 1991, 253 s.

Tätä julkaisua myy

VALTION
PAINATUSKESKUS

STATENS
TRYCKERICENTRAL

GOVERNMENT
PRINTING CENTRE

POSTIMYYNTI

P.O. Box 516
00101 Helsinki
Puh. (90) 56601
Välitele. (90) 56601
Teleksi 1234567890

POSTFÖRSÄLNINGEN

P.O. Box 516
00101 Helsinki
Tel. (90) 56601
Välitele. (90) 56601
Teleks 1234567890

MAIL ORDERS

P.O. Box 516
00101 Helsinki, Finland
Phone (90) 56601
Välitele. (90) 56601
Teleks 1234567890

KIRJAKAUPPA HELSINGISSÄ

Annankatu 44
(Ei) Rautatiekadun kulma
Puh. (90) 1734 2012
Eteläesplanadi 4
Puh. (90) 662 801

BOKHANDLÄRARNÄ HELSINGFORS

Annankatu 44
11 hornet (ov S Järnväg)
Söder esplanaden 4
Tel. (90) 662 801

BOOKSHOPS IN HELSINKI

Annankatu 44
Phone (90) 1734 2012
Eteläesplanadi 4
Phone (90) 662 801

ISBN 951-38-3867-6
ISSN 0358-5085
UDK 7.01:72.011
71116.001:57:712.01

Burman - Honkanen - Koho - Korpela - Kyriä - Lehtonen - Siitonen - Säätelä - Tuovinen

Ympäristön kokeminen ja havainnollistaminen

Esteettisesti ja laadullisesti korkeatasoinen fyysinen
ympäristö ja uudet suunnittelutekniikat. Osa 2.

ESPOO 1991

losusmuoto. Muuttamia Metaview-ohjelmalla tehtyjä kalustemalleja voidaan visualisoida Pictur-makerilla.

Geometriatiedon siirtäminen ohjelmasta toiseen havaittiin helpoksi, jos ohjelmien tiedonesitystapa oli samanmuotoinen. Tehdyissä kokeissa voidaan siirtää polygonityyppisiä pinta-elementtejä sekä rajoitetusti niiden värinmäärittelyjä.

Lähteet

Gudmundsson, Björn. 1985 Datorgrafik Lund Studentlitteratur, 184 s.

Computer Graphics. New York, ACM SIGGRAPH publications. (Kaikki vuosikerrat).

SIGGRAPH '89 Panel Proceedings, 1989 New York, ACM SIGGRAPH, 336 s.

SIGGRAPH '89 Conference Proceedings, 1989, New York, ACM SIGGRAPH, 408 s.

Computer Graphics 88. Proceedings of the conference held in London, October 1988 London, Blenheim Online Publications, 389 s.

TDI Explore 2.2 users guide, VOL 1,2,3 Thomson Digital ImageParis 1990.

The Art of Computer Graphics programming, 572s W. J. Mitchell, R. Liggert, T. Kvan Van Nostrand reinhold Company New York 1987.

Cubicomp Picturmaker Users Guide Hayward, CA, Cubicomp corporation 1987.

Muunta kirjallisuutta

IEEE Computer Graphics and applications 1987-90 IEEE Computer Society, Washington DC.

Computer Graphics World 1987-90 PennWell Publications, Tulsa USA.

Computer Graphics ACM SIGGRAPH publications, New York

SIGGRAPH '87 Panel Proceedings 1987.

SIGGRAPH '87 Conference Proceedings 1987.

SIGGRAPH '88 Panel Proceedings 1988.

SIGGRAPH '88 Conference Proceedings 1988.

Computer graphics, principles and practice, 2nd ed Foley, van Dam & Feiner, Hughes 1990 Mass, Addison-Wesley Publishing Company.

Koho T, 1986 CATTIA, käyttäjän opas, Espoo TKK, Laskentakeskus asiakaspalveluopas.

YMPÄRISTÖANALYYSI TAMPEREELLA

Kalevi Korpela

Tampereen yliopisto, psykologian laitos

Marketta Kytiä

Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiasasto, rakennus ympäristön tutkimuslaitos

1 Johdanto

Tässä työssä tarkastellaan, millaisia rakennuksia ja alueita kaupunkilaiset pitävät kauniina tai rumaana ja miten näitä valintoja perustellaan. Kyseessä on esteettisen suhtautumisen tutkimus psykologisesta viitekehyksestä käsin. Esteettisyys ei ole sivuseikka psyykkisten toimintojen kannalta, koska esteettisen jaadun arvioinnin on todettu olevan ympäristön havaitsemisen ja kokemuksen olennainen piirre sekä vaikuttavan mm. ihmisten asumisytytyväisyyteen (Näsar 1989, 1990, Kaplan & Kaplan 1989). Esteettisestä suhtautumisesta ja kokemisesta ei psykologiassa ole yhtä ja yhdyntävää määritelmää. Seurauksena kuvataan ääritapauksia, joiden välille määritely sijoittuvat.

1.1 Esteettisen suhtautumisen psykologisia määritelmiä

Ulrich (1983) määrittelee esteettisen suhtautumisen tuntemuksena tai pitämyskenttä, jonka maiseman näkeminen aiheuttaa. Tuntemusta Ulrich pitää perinnöllisenä, kulttuurista riippumattomana ilmiönä, johon liittyvät sille ominaiset kasvoilmeet ja neuropsykologiset toiminnot. Sen sijaan tuntemukseen kytkeytyvät käsitteet, käsitteet ja mielikuvat ovat kulttuuri- ja yksilösidonnaisia. Tunte syntyy tuntemuksen ja käsitteellistämisen yhteisnäköksena. Juuri käsitteellistämisen erot aiheuttavat tunteiden moninaisuuden ja yksilöllisen vaihtelun. Ulrich määrittelee täten esteettisen suhtautumisen melko välittömäksi ja tunnevoitoiseksi reaktioksi.

Kaplanin ja Kaplanin (1987, 1989) määritelmää ns. ympäristöpreferensseistä eli -mielilymyksistä on hyvin samantapainen kuin Ulrichilla. Ym-

päristömielilymyksen tarkoitetaan Kaplanin (1987) mukaan ihmisen automaattista taipumusta tehdä maisemaa tai ympäristöä koskevia valintoja siten, että yksilö suuntautuu pois epäsuopivista ympäristöistä sopivia kohti. Valintoja säätelöe toiminnallinen tarkoituksenmukaisuus. Ihmiset valitsevat mieluummin paikkoja, joissa tuntuu helpolta suunnistautua ja joissa on elämää ja lajin säilymistä ylläpitäviä tekijöitä. Viime mainitulla Kaplan tarkoittaa esim. vettä, kasvillisuutta ja suojautumisen mahdollisuuksia.

Eksistentiaalis-fenomenologisen näkemyksen mukaan esteettinen kokemus tapahtuu kolmivaiheisesti ja edellyttää asenteen muutosta (Hannush 1988). Vahva tunnekokemus on perusedellytys: se muuttaa asennoitumistamme ja avaa silmämme esteettiselle kokemuksele. Määritelmä korostaa siis esteettisen kokemuksen ajallista jatkuvuutta ja kestoa. Alustavassa vaiheessa jokapäiväisestä, käytännöllisestä ja toisaalta suuntautuvasta asenteesta luovutaan. Ympäristöväille maailmalle avaudutaan ja tullaan vastaanottavaisiksi: esteettinen kokemus alkää syntyä. Tässä vaiheessa kokemus on vielä passiivinen ja ohimenevä. Kokemus voi päätyä tähän jonkin häiriön takia tai kohteen kylläisytävään yksinkertaisuuden vioksi. Jos kokemus jatkuu, seuraa aktiivisempi ja luovempi vaihe. Kohdetta tarkastellaan kirkkaasti, mikä voi johtaa siihen olevan harmonian löytymiseen. Viimeinen vaihe on jälleen passiivisempää, jolloin tyynnään ja rauhoitutaan. Kohteesta nautiskellaan, se otetaan vastaan, sitä ihailaan. Myönteinen esteettinen kokemus kulminoituu yhteyden tunteeeseen kohteen kanssa.

Ympäristöestetiikkaa edustava Sepänmaa (1988) erottaa tunnetason ja tietoon perustuvan arvioin-

nin: "Kauneudessa on arvostavassa merkityksessä aina kysymys suhteesta, ymmärättävän vastaanottajan ja laatuvaatimukset täyttävän kohteen kosketuksesta. Esteettinen tarkastelu on tällöin ammattitaitoa ja osaamisen pohjautuva ja järkiperäinen. Tunteason ymmärtäminen ja intuitiot ovat eräänlaisia esiymmärtämistä".

Määrittelemistä havaitaan, että ääritapissaan ympäristön esteettinen havaitseminen ja kokeminen voidaan ymmärtää joko vaistomaisena ja tunnevalaisena reaktiona tai tietoisena tapahtumasarjana, jossa ovat mukana yksilön tavoitteet ja tiedot. Nämä ääritilat voitaneen yhdistääkin, jos hyväksytään ihmisen monikerroksisuus. Tällöin on mahdollista ajatella, että ympäristön havaitsemiseen ja arvioimiseen sisältyy sekä vaistomaisia, lajikehityksessä muotoutuneita reaktioita että tiedostettuja (ja tiedostamattomia) mielilyrityksiä ja tavoitteita. Tavoitteiden korostaminen perustuu näkemykseen, että ihmisen havaintotapahunna ei ole passiivista ärsykeitten vastaanottamista tai tiedon saittomista, vaan että ihminen rakentaa havaintonsa ja käsitteellistää niitä. Havaitsemisen on tulkitsevaa ja ennakkoiva kuten Neisserin (1982) havaintoteoria esittää. Siksi ihmisen aikaisemmat kokemukset, tiedot, odotukset ja tavoitteet kykytyvät havaintotapahunnaan. Eri tavoitteet tai toimintamallit tuottavat erilaisia kokemuksia ympäristössä, koska ne virittävät ihmisen kiinnittämään eri asioihin huomiota. Ympäristöpsykologisten tutkimusten yleinen tulos on, että mallit ja asiantunijat tai turistit ja paikalliset asukkaat kiinnittävät huomiota ympäristössä eri asioihin ja kokevat sen eri tavoin (Canter 1984, Nasar 1989). Lisäksi on todettu, että esimerkiksi paikallisten suunnielman toteutus syntyy erilaisia tunteita (Ward, Snodgrass, Chew & Russell 1988, Snodgrass, Russell & Ward 1988).

Tässä tutkimuksessa vastaajia pyydetään valitsemaan kaupunkiympäristöstä kauniita ja rumia kohteita sekä perustelemaan valintansa. Valinnan taustalla saattaa olla yhtiä hyvin lyhytaikainen, tunneperäinen mielymys kuin tietoihin perustuva laaja-alainen arvio. Tarkoituksena ei ole niinkään kuvata äärimmäisessä taustaprosessin luonnetta vaan selvittää sen loppunäytöksen eli koh-

teen valinnan ja kauneuden ja rumuuden perustelujen yhtäjäisyksiä ja eroja. Kehiintäessä ympäristön laatu asukkaiden mielymyksen pohjalta tarvitaan tietoa yleisistä arvostuksista ja niiden säännönmukaisuudesta (Nasar 1989). Toisaalta ratkaisujen pitää sopia tietyn fyysisen ja sosiokulttuuriseen yhteyteen, joten tarvitaan myös tietoa eri ryhmien välisistä eroista (Nasar 1989). Koska esteettiseen kokemukseen liittyy paitsi kauneuden myös mielihyvän ja pitämisen elämyn, tarkasteltavaan vastaajien käsityksiä omista mielihyvöistä. Niistä saadaan lisävalaisua psykologian kannalta kiinnostavaan kysymykseen ympäristökokemusten psyykkisestä roolista ja merkityksestä (Korpela 1988, 1989).

1.2 Ympäristön esteettisen arvioinnin tutkimuksen lähestymistavat

Ympäristön esteettisen arvioinnin tutkimus voidaan perustaa ns. maisema-arvioinnin (landscape-quality assessment) lähestymistapaan. Danielin ja Viningin (1983) mukaan maisema-arvioinnissa arvioidaan ympäristön ulkonäön laatua. Tämä ei tarkoita pelkästään maisemien piirteiden kuvaamista ja luokittelua, vaan nimennönnä niiden kauneuden eli esteettisen laadun arviointia. Maiseman laadun synonyymina onkin käytetty termiä näkyväallinen laatu (scenic quality), visuaalinen vetovoima (visual attractiveness), visuaalinen laatu (visual quality), esteettinen laatu (aesthetic quality) ja maisemamielymys (landscape preference). Maisemaa pyritään siis asettamaan kauniin ja rumaan tai esteettiseen ja epäesteettiseen ulottuvudelle. Arvioinnit voivat perustua mm. luonnollisiin näkömyihin, valokuviin tai karttoihin. Maiseman arvioinnimallit voidaan ryhmittää viiteen sen mukaan, millaisia käsitäviä maiseman olennaisia piirteitä ja esteettisiä mittapuita malli edustaa. Mallit ovat ekolooginen, muodollis-esteettinen (formal aesthetic), psykofyysinen, psykologinen ja fenomenologinen. Ekologinen ja muodollis-esteettinen vastaavat Taylorin, Zauben ja Selin (1987) jaotellussa asiantunijakeskeistä, psykologinen kognitiivista ja fenomenologinen kokemuksellista lähestymistapaa. Psykofyysinen lähestymistapa on nimetty molemmissa jaotelluissa samoin.

Ekologisen mallin juuret ovat luonnonsuojelussa. Painopiste on maiseman ekologisen tyypin ja luonnontilaisuuden arvioinnissa, jonka asiantunijat korostavat. Maisema luokitetaan esimerkiksi sen biologisen funktion mukaan ranta- tai ruohikkoluueksi tai lintujen pesimäluueksi tai arvioidaan sen ekologista monipuolisuutta ja biomassan tuottoa. Mitä luonnontilaisempi maisema on, sitä hyväksyttävämpi se on esteettisesti.

Formaalis-esteettinen malli pyrki asiantunijaravoihin perustuen erittelemään maiseman abstrakteja piirteitä (eli esteettisiä universaaleja) kuten muotoja, rajaviivoja, pintamateriaaleja ja väriä. Niiden suhdte, esimerkiksi harmonia tai kontrasti, muodostaa esteettisyyden mittapuu.

Psykofyysikaalinen malli pyrki kuvaamaan maiseman fyysisien piirteiden ja arvioijan tekemien havaintojen välisiä suhteita matemaattisesti. Fyysiset piirteet määritellään esimerkiksi veden, maan ja taivaan suhteellisiin osuuksiin valokuvan pinta-alasta tai puiden määrän metsäsaarilla. Arvioijat arvioivat maiseman miellyttävyyttä tai kauneutta arviointitaskeikkojen, järgestysarvioiden tai lajitelun (ns. Q-sort-metodin) avulla. Arvioijina on käytetty pääosin maallikoja.

Psykologisessa mallissa tutkitaan arvioijien käsityksiä maisemasta, sen herättämiä elämyksiä sekä erityisesti näiden välisiä yhteyksiä. Kauneuden lisäksi maisemasta saatetaan arvioida avoimuutta, monimuokaisuutta, kokoa, pelotavuutta tai stressaavuutta. Maisemat voidaan sitten sijoittaa ulottuvuoksen avaruuteen tai kuvata, millaisena reaktioitensa profiilit ne aiheuttavat. Kauneus- ja miellyttävyysarvioita voidaan pyrkiä myös ennustamaan muiden ulottuvuokseen avulla. Esteettisen laadun mittapuu on maiseman virittämisen emootioiden myöntelisyys kuten turvallisuus, rentouttavuus tai piristävyys.

Fenomenologinen malli korostaa arvioijan subjektiivisia kokemuksia painokkaimmin. Maiseman kokemisen ajatellaan olevan yksilöllistä ja määrättyvää ihmisen arvioista, tavoitteista ja kokemuksista. Arviot ovatkin useimmiten miustojen ja kokemusten yksitryskohdaisia kuvailua tai kaunokirjallisuuden maisemakuvausten ana-

lyysseja. Fenomenologiset analyysit eivät olekaan maisema-arviointiteja ja maisemien laadullista vertailua samassa mielessä kuin muut mallit.

Maiseman arviointimalleja voidaan arvioida mittausmenetelmien arviointikriteereillä (Daniel & Vining 1983). Niitä ovat luotettavuus eli reliabiliteetti, pätevyys eli validiteetti, herkkyys, käyttökelppoisuus (suunnittelun kannalta) ja arvoväkökohdat (seuraukset ihmisten hyvinvoinnille ms.). Ekologisessa ja formaalis-esteettisessä mallissa on tehty hyvin vähän tutkimuksia siitä, miten yhtiäpitäviä asiantunijoiden arvioinnit ovat. Formaalis-esteettisen lähestymistavan ongelmana on määrittellä, mitkä ovat kaiken kaikkiaan ympäristön esteettis-formaaliset ominaisuudet ja mitkä niistä ovat olennaisia. Tämä johnu siitä, että eri asiantunijoiden arviot eivät ole olleet yhtiäpitäviä. Psykofyysikaalisten menetelmien luotettavuus on osoittautunut hyväksi. Sen sijaan maiseman kauneuden arviointia on niissä mitattu varsin yksipuolisesti, varsinkin jos ajatellaan, että maisema-arvioinnin tehtävä on myös ennustaa esim. ympäristön käytettävyys tai sen terveysvaikutuksia. Psykologisen mallin etuna on se, että ympäristöä voidaan arvioida monilla ulottuvuuksilla. Arvioiden kykenä ympäristön piirteisien ei kuitenkaan ole välttämättä selkeä. Ympäristön piirteet, esim. monimuokaisuus, perustuvat nimittäin nekin tulkinanvaraisiin arviointiin eivätkä yksiselitteiseen mitaamiseen kuten psykofyysikaalisessa mallissa. Arvioiden yhtiäpitävyys voidaan laskea ja se on todettu melko korkeaksi. Ongelmana on, arviotavoimiset artefaktimassat ympäristöjä niillä ulottuvuuksilla, joita tutkijat ovat valinneet. Fenomenologisella oteella saadaan monipuolista ja yksityiskohdaisia arvioita. Ongelmana on niiden subjektiivisuus ja vaikea vertailtavuus, minkä takia tuloksia voidaan soveltaa enemmäinkin ympäristökäytännön kuin ympäristön suunnittelun. Fenomenologisen lähestymistavan avulla voidaan löytää niitä ympäristön kokemisen ulottuvuuksia, joita sisällytetään muihin menetelmiin. Johdopäätöksensä lähestymistapojen arvioinnista Daniel ja Vining (1983) esittävät, että mahdollisimman täydellinen (ja kenties saavuttamaton) maisema-arvioinnin menetelmä tuottaisi herkeitä ja luotettavia maiseman laadun

arvioita, jotka olisivat systemaattisesti yhteydessä ympäristön mitattaviin ja muokattavissa oleviin piirteisiin sekä inhimillisten tai sosiaalisten arvojen mittareihin.

Tässä työssä tarkastelemaan lähtökohdانا on em. psykologinen malli, jota pyritään täydentämään arvioitavien kohteiden ja arviointikriteerien osalta menelelmakosassa kuvattavalla tavalla. Psykologiseen malliin perustuvan tutkimuksen valavirensien tutkimukset. Niiden tuloksina saadaan mielitymksiä ennustavia tekijöitä, joita tässä työssä käytetään hyväksi tutkimusmenetelmän laatuinnassa.

1.3 Ympäristömielitymukset psykologisen mallin edustajana

Gibsonin (1979) havaintopsykologia yhdistety-nä mielityksen evohtivisen perustan analysointin on ollut lähtökohdانا Stephen ja Rachel Kaplanin tutkimuksissa ympäristön liittyvistä mielitymksistä Gibsonin ns. ekologisen havaintopsykologian mukaan toimiville eliölle on luontomaista kyky havaita ympäristö potentiaalisina toimintamahdollisuuksina (affordances). Kaplanin (1979) mukaan myös ympäristöä koskeva mielitymksiä voidaan ajatella monimutkaisena prosessina, johon kuuluvat asioiden ja paikkojen havaitseminen ja niihin reagoiminen niiden potentiaalisen mahdollisuuksien ja käyttökelepoisuuden mukaan. Koennne toimintoja tukevan ympäristön miellyttävänä, toisaalta hakeudumme toimimaan meitä miellyttävään kohteisiin.

Ympäristöä koskevien mielitysten ei kuitenkaan tarvitse kuvastaa nykyisen ympäristön toiminnallista tarkoituksellisuutta, sillä kytkentä voi perustua myös siihen, mikä on ollut aluperin tarkoituksellisuutta lajikehityksen kannalta (Kaplan 1979). Ympäristöä, joka on ollut lajinsäilymiselle edullinen, tarjonnat ruokaa ja suojaa, on kehityksen kulussa opittu pitämään. Myös Appletonin (1975) näkyvä suojateoria puolustaa ajatusta, että mielityksillä on ympäristön sopeuttava sekä käyttäytymistä ja oppimista ohjaava rooli. Appleton huo-

masi monien ihmisten mielipaikoille olevan tunnusomaista, että ne samalla tarjoavat hyvän näkymän ja turvan selustan, suojan. Appleton arvelee alkuperäisen tarkoituksen olleen hakena ympäristön, joka mahdollistaa "näkemisen tulemata nähdäksi, syömissen tulemata syödäksi".

Ympäristön liittyviä preferenssejä tutkessaan Kaplan & Kaplan ovat löytäneet ihmisen toiminnalle kaksi perustavanlaatuista päämäärää, tarkkaavuuden vankitsemisen prosessin (involvement) ja tietoa lisäävän prosessin (making sense). Tarkkaavuuden vankitsemisessä prosessissa mahdollisuuksia täynnä oleva ympäristö haastaa ihmistä keksimään ja tutkimaan, esim. virikkeitä ja saamaan uutta tietoa. Ymmärtäviä lisäävän prosessin tarkoituksena taas on selvittää, mitä ympäristöllä tapahtuu juuri nyt tai lähitulevaisuudessa. Pyrkimyksenä on ottaa haltuun tietoa ympäristöstä sekä ennakoita tulevaa informaatiota. Ympäristöä, joka jollakin tavalla mahdollistaa näiden peruspäämäärien toteutumisen, todennäköisesti preferoidaan. (Kaplan 1989)

Kaplanit ovat täydentäneet kahinajakoja ajalliseksi ulottuvuudella, jolloin informaatio on joko läsnä tai odotettavissa (Kaplan, Kaplan & Brown 1989). Kun nämä kaksi tarkastelutasoa yhdistetään, saadaan kaavio neljästä, empiristen tutkimusten mukaan ympäristöpreferenssejä ennustavasta tekijästä (ks. Taulukko 1).

Ihmisten tiedonkäsitelykyky kunakin heikentä on rajallinen, esikäsitelyynmistina toimivaan ns. työmuistiin mahtuu vain tietu määrät informaatiota. On havaittu, että ihmiset järjestävät informaatiota jonkinlaisiksi yksiköiksi, kimpiksi ja näitä kimppeja mahtuu työmuistiin yleensä viidestä seitsemään. (Lindsey, Norman 1977)

Tiedonkäsitelyprosessia auttavat sellaiset ympäristön piirteet, jotka helpottavat tarjolla olevan informaation järjestämistä kimpiksi. Järjestämys (kohereens) tarkoitetaan juuri sitä. Mitä monipuolisempaa ympäristön tarjoama informaatio on, sitä suurempaa järjestämysvoimaa sillä myös vaaditaan, jotta sen käsitely olisi mahdollista. (Kaplan ym. 1989.)

Taulukko 1. Mielitymksiä ennustavat neljä tekijää Kaplan ym:n (1989) mukaan.

		TOIMINNAN TAVOTTE	
INFORMAATION SAAVUTETTAVUUS	Ymmärtää		Saada virikkeitä
Välittön	JÄRJESTYS (coherence)		MONIMUTKAISUUS (complexity)
Odottavissa	LUETTAVUUS (legibility)		MYSTEERI (mystery)

Monimutkaisuus on yksi perinteisesti esteettisiin arviointeihin liitettyjä tekijöistä. Sillä tarkoitetaan informaation rikkautta, esimerkiksi sitä, miten paljon katsottava näkymä tarjoaa. Samoin kuin järjestämykselle, myös monimutkaisuudelle on mahdollista löytää ideoita, joita matalampi ja korkeampi aste koetaan vähemmän miellyttävänä. (Kaplan ym. 1987.)

Kuten järjestämyksen luettavuus liittyy tilan jäsentämisen helpouteen, tiedon hankkimisen ympäristöstä. Luettava informaatio koskee kuitenkin odotettavissa olevaa läsinformaatiota, ei välittömästi läsnäolevaa tietoa. Luettavassa ympäristössä mielikva muodostuu vaivattomasti, tila jäsenyy hyvin syvyyssuolottuvuudeltaan ja tilan jäsenyminen osa-alueiksi mahdollistuu. Järjestys auttaa tilan havaitsemista, luettavuus tilassa ilkkunnista, se siis liittyy mahdollisuuteen toimia. "Luettava tila näyttää siltä, että sitä voisi tutkia perusteellisesti eksymättä" (Kaplan & Kaplan 1982, s. 86).

Mysteeri on usein sekoitettu unuttuun tai yllätyksellisyteen, mutta se eroaa kuitenkin niistä olennaisesti, sillä mysteerissä informaatiota ei ole vielä läsnä, mutta kylläkin odotettavissa. Mysteeri houkuttelee esimerkiksi seuraamaan polkua vielä vähän pidemmälle, se virittää uteliaisuuden. "Mysteeri ympäristössä sisältää päätelmän, että ilkkumisen ja tutkimisen avulla ympäristöstä voisi oppia enemmän" (Kap-

lan & Kaplan 1982 s. 85). Aikaisemman ja odotettavissa olevan uuden informaation välillä on suhde: aikaisempi tieto antaa vihteen siitä mitä on odotettavissa. Vaikka uusi informaatio onkin aina uutta, sen laatu voidaan näin jonkin verran ennakoita. Mysteerillä tässä ei tarkoiteta arkkitehtisiä merkityksiä josakin käsitämättömää, pikemminkin epävarmasta, mutta odotettavissa olevasta tiedosta. Mysteeri, samoin kuin selvyydenkin on lineaarisessa suhteessa miellyttävyyteen: mitä enemmän mysteeria ympäristö tarjoaa, sitä miellyttävämpänä se koetaan.

Näistä neljästä preferenssejä ennustavasta tekijästä, mysteerin ennustusvoima on todettu suurimmaksi empirisissä tutkimuksissa. Kaplanit ovat olleet kiinnostuneita myös aikaisempien kokemusten yhteydestä mielitymksiin ja tutkimineen unuttuuden ja tuttuuden vaikutuksia arviointeihin (Herzog, Kaplan & Kaplan 1976). Uusimmissa tutkimuksissaan Kaplanit tuovat mukaan myös uusia preferenssejä ennustavia muuttujia, kuten avoimuuden ja pintarakenteen sileyden (Kaplan, Kaplan & Brown 1989).

Nasar (1989) on jakanut viiteen luokkaan ympäristön esteettistä arvoa määrittäviä tai niihin yhteydessä olevia fyysisen ympäristön piirteitä:

1. Kollatiiviset piirteet, jotka edellyttävät ärsyke-elementtien välisiä vertailua ja luovat epävarmuutta. Niiitä ovat monimutkaisuus, utuus, yj-

muutta. Niitä ovat monimutkaisuus, uutuus, yllättävyys, epäohdottomuus ja epämielisyys. (vrt. Kaplan edellä).

2. Organisoivat piirteet, jotka luovat rakennetta ja vähentävät epävarmuutta. Esimerkiksi järjestyks, yhtenäisyys, johdonmukaisuus, selkeys ja yhteensopivuus kuuluvat tähän ryhmään. Kaplan (vrt. edellä) lisäsi näistä piirteistä on ollut kiinnostunut Linda Groat (1988). Hän on tutkinut ympäristöllisen yhteensopivuuden vaikutusta rakennuksen miellyttävyyden arviointiin.

3. Psykofyysikaaliset piirteet, jotka liittyvät ärsykkeiden intensiteettiin, esimerkiksi koko, korkeus, väri ja kontrasti. Urbaniä ympäristöä tutkinut Heathia (1987) ja Krampenia (1990) on kiinnostanut ympäristön elementtien koon vaikutus esteettisiin mielymyksiin. Krampen esittää hypoteesin, että ristiriita ihmisen ja arvioitavan koheen koon välillä (superhuman scale) virittää mielenkiintoamme esimerkiksi goottilaiseen katedraaliin. Heath kuitenkin muistuttaa, että koko kykvetään yleensä kulturniseen tarkeyteen ja jos kohde on ainoastaan suuri, mutta ei "tärkeä", kuten monen nykyiset toimistorakennukset, väärä viesti tärkeystä herättää ärtymystä.

4. Ekologiset tai sisältötekijät, jotka liittyvät ympäristön sisältöön pikemminkin kuin formaalisiin piirteisiin. Niitä ovat esimerkiksi luonnollisuus ja luonnontunneisuus, rakennusyyli sekä häiritötekijät kuten meluja ja hiekkene. Nasar (1990) on todennut empiirissä tutkimuksessaan luonnollisuuden erittäin tärkeäksi mielymyksiä ennustavaksi tekijäksi.

5. Spatiaaliset piirteet, kuten näkymä, suojia, sahaperäisyys ja avoimuus. Näiden tekijöiden vaikutusta mielymyksiin ovat tutkineet Appleton (1975) ja Kaplan & Kaplan (1982).

2 Tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät

2.1 Tavoitteet

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata minkälaisia rakennuksia tai alueita tamperelaiset pitävät kauniina tai runnina kotikaupungissaan ja minkälaisia perusteluita ihmiset antavat näille arvioinnilleen. Näiden esteettisten mielymyksen tutkimisen lisäksi selvitetään asukkaiden mielipalkoja ja niihin liittyviä merkityksiä.

Tutkimuksen yleiset tavoitteet voidaan tarkentaa seuraaviksi kysymyksiksi:

- 1) Mitä rakennuksia ja kaupunkinuosia Tamperella pidetään kauniina ja runnina?
- 2) Miten näitä mielymyksiä perustellaan?
- 3) Missä määrin omin sanoin ilmaistut kauneuden perustelut eroavat ympäristömielymyksiä ennustaviksi todetuista tekijöistä?
- 4) Miten kauniina ja runna kohteita arvioidaan ympäristömielymyksiä ennustaviksi todettujen piirteiden suhteen?
- 5) Miltä piirteiltään kauniit ja runnat rakennukset ja alueet eroavat toisistaan?
- 6) Miten arvioidut piirteet ovat yhteydessä toisiinsa kussakin arviointikohteessa?
- 7) Onko eroja sukupuolen, ikäryhmien tai ammattiryhmien arvioissa?
- 8) Onko kaupunkilaisilla mielipalkkoja?
- 9) Mitä mielipalkat vastaajille merkitsevät?

2.2 Menetelmä

2.2.1 Kyselylomake

Tutkimus tehtiin kyselytutkimuksena, jossa lähetettiin kyselylomake postitse valituille tamperelaisille heinä-elokuun vaihteessa 1990. Vastausaikaa varattiin kaksi viikkoa. Elokuun lo-

pussa kysely uusittiin niille vastaajille, jotka eivät olleet vielä palautaneet lomaketta ja vastausaikaa varattiin runsas viikko.

Kyselylomake jakautui viiteen osaan: Osissa 1-4 kysyttiin kauniista ja runna rakennusta ja kaupunkinuosaa Tampereella. Vastaajaa pyydettiin ensin omin sanoin perustelemaan, miksi hän piti valitsemaansa kohtetta kauniina tai runnana (vrt. Daniel & Vining 1983) ja sitten arvioimaan kohtetta 20 tekijän suhteen sen mukaan, miten hyvin määritelmä sopi siihen. Kyselylomakkeen viimeisessä, eli viidennessä kysymyksessä tehdusteltiin, onko vastaajalla Tampereella paikka, jota hän voi sanoa mielipalkkukseen. Vastaja pyydettiin edelleen kuvailemaan paikkaa ja perustelemaan omin sanoin, mitä paikka hänelle merkitsee. Lopuksi kysyttiin taustatietoja, ammattia ja Tampereella asutua aikaa, vastaajan ikä, sukupuoli ja asuinpaikka selvivät väestötietokantadatoista.

Arvioidavat 20 tekijää valittiin ympäristön liittyviä mielymyksiä käsittelevien teorioiden perusteella ja niiden avulla pyrittiin selvittämään, mitkä ulottuvuudet ovat yhteydessä kauniiksi tai runniksi arvioiduttuihin kohteisiin. Tässä tutkimuksessa koettiin menetelmä antaa tutkittavien itse arvioida mainitsemaan kohteita teoreettisten kriteerien suhteen on uusi. Tutkittavien itse arvioimisen kohteiden käyttäminen ärsykemateriaalina on myös hyvin harvinaista preferenssitutkimuksissa. Tavallisesti näissä tutkimuksissa käytetään valmiista kuva-aineistoa, joka on etukäteen arvioitu teoreettisten tekijöiden suhteen, jolloin tutkittavan tehtäväksi jää vain arvioida, missä määrin pitää tai ei pidä kuvasta.

Tekijöiden luetteloon valittiin ensimmäkin Kaplanin (Kaplan & Kaplan 1989, Herzog, Kaplan & Kaplan 1976, Kaplan, Kaplan & Brown 1989) mainitsemat neljä mielymyksiä ennustavaa tekijää (järjestys, monimutkaisuus, selvyys ja mysteer) arkkitehtille käännettyinä. Monimutkaisuus- ja järjestystekijöistä mukaan otettiin molemmat äänripää, esim. järjestys ja epäjärjestyys. Tämä siksi, että pidettiin mahdollisena, että kohde saattaa yhä aikaa olla fossakin suhteessa, kuten esimerkiksi kokonaisuutena yksinkertaisen ja samalla toisessa suhteessa, esim. yksityis-

kohdissaan monimutkainen. Esikysely (n = 5) vahvistikin tätä oletusta.

Mahdollisten selittävien tekijöiden valikointia täydennettiin kysymyksillä, jotka kartoittivat vastaajan paikkaan liittyviä henkilökohtaisia muistioja ja kokemuksia sekä koheen yhteyttä vastaajan arvomaailmaan, sillä yksilön kokemukset ovat kaikkien ympäristökokemusten taustalla (vrt. Relph 1976). Myös nurun (vrt. Herzog ym. 1976) sekä Nasarin (1989) ja Groatin (1988) mainitsema ympäristöllinen yhteyssopivuus tai huomiotaherättävyys sisällytettiin väitännävalikointaan. Koheen yhteyttä tamperelaisuuteen kartoitava kysymys tuki koheen yhteisöllistä merkitystä (vrt. Altman, Chermers 1986). Näiden lisäksi mukaan otettiin selvästi kohteiden ominaisuuksiin liittyviä tekijöitä, kuten koko (Heath 1987, Krampenia 1990, Nasar 1989), ikä (Nasar 1990), materiaali (vrt. Kaplan, Kaplan & Brown 1989), koristeellisuus (vrt. Tuovinen 1985) ja kunto (vrt. Nasar 1990). Lopuksi kartoitettiin koheen luonnollaisuutta (vrt. Nasar 1990).

Tekijät muotoiltiin kuitenkin eri kysymyksiin sopiviksi niin, että tekijävalikoima oli mahdollisimman samanlainen eri kysymyksissä. Ainoastaan selvästi positiivisen sävyn sisältävät tekijät, miellyttävät kokemukset ja muistot, tärkeät arvot, miellyttävät materiaalit sekä hyväksyntäsuus käännettiin runna kohtetta kysytessä negatiivisiksi. Samoin runna ja kauniista kaupunkinuosaa koskevan tekijävalikoiman sanamuoto muotoiltiin sopivaksi sisältöön puuttumatta. Jatkokesityksessä käännetty asetelot on palautettu alkuperäisiksi verrattuihin mahdollisuuksiksi.

2.2.2 Osioiden toimivuuden arviointi

Arviointiasteikon yksittäisten osioiden toimivuutta arviointiin ensimmäkin tarkastelemalla kuhunkin osioon vastaamatta jättäneiden määritä. Katkettiin muuhun osioon oli vastattu tyydyttävästi (79%-83%) paitsi niihin kahkeen osioon, jossa kysyttiin kohteen kokoa, oli valtuosaltaan (70 %, 90 %) jätetty vastaamatta tai vastattu puutteellisesti. Kaksoisasteiksi laadittu osio oli viimeisessä liian vaikea vastaajille. Tilastollisista analyyseista osio on tässä syytä jätetty pois.

Osoitoiden toimivuutta arvioitiin edelleen En osaa sanoa -vastausn määrän perusteella. Ennen näitä vastauksia oli seuraavissa osioissa: mielittävät kokemukset ja muistot, tamperelaisuuden kuvastaminen, monimutkaisuus, tärkeät arvot, yksinkertaisuus sekä käytetyt rakennusmateriaalit. Näissä osioissa yli 20 % vastasi En osaa sanoa vähintään kahdessa kysymyksessä.

Kyselyn avulla voitiin arvioida myös vastaajien johdonmukaisuutta tarkastelemalla korrelaatioita yksinkertaisuuden ja monimutkaisuuden sekä selkeyden ja epäselvyyden välillä. Viimeksi mainittu pari korreloi merkisevään negatiivisesti kahdessa kysymyksessä. Ensin mainittu pari korreloi merkisevään negatiivisesti rakennuksia koskevissa kahdessa kysymyksessä. Myös alueita koskevissa kysymyksissä korrelaatiot olivat negatiivisia, vaikkakaan eivät merkiseviä. Korrelaatiot osoittavat, että yksinkertaisuutta ja monimutkaisuutta sekä selkeyttä ja epäselvyyttä arvioidaan yleensä samojen ulottuvuuksien ääripäinä, ei erillisinä ulottuvuuksina, kuten myös pidettiin mahdollisena.

Tekijävalikoiman pätevyyttä preferenssien ennustajina voitiin osaltaan arvioida vähintään edeltäneen avoimen kysymyksen avulla, jossa pyydettiin omin sanoin kertomaan, miksi pitää esimerkiksi rakennusta kauniina (ks. tarkemmin Tulokset).

Kaiken kaikkiaan arvioinnit osoittivat erotelevan hyvin arviointien kohteita; valaossassa osioita keskiarvot erosivat merkisevästi kauniin ja rumman kohteen välillä.

2.2.3 Kyselylomakkeen käsittely

Kyselylomakkeen tulokset on käsitelty neljässä pääluokassa: rummina ja kauniina mainitut kohteet, mille spontaanisti mainitut perustelut, arviointitarkon käsitely sekä melipaiikkojen analyysi. Mainitut kohteet, perustelut ja melipaiikkojen merkitykset luokiteltiin ja analysoitiin laadullisesti. Perustelut luokiteltiin lisäksi Harriison ja Howardin (1972) kehittämän luokittelujärjestelmän mukaan. Vaikka se on kehitetty ympäristössä mieleenjäävien ja erottuvien kohteiden luokittamiseen, oli tässä tutkimuksessa

perusteluna kokeilla sitä, koska Nasarin (1989) mukaan paikat, jotka herättävät vahvoja tunteita ovat myös mieleenjäviä.

Arviointitarkon tuloksia käsiteltiin riippuvien ryhmien T-testien sekä korrelaatiotarkastelujen valossa. T-testejä varten osiot 3, 15, 16 ja 17 käännettiin. Ammatiryhmien erojen tarkastelu perustuu yksisuuntaiseen varianssianalyytiin sekä Newman-Keulsin keskiarvojen vertailun menetelmään. Tilastollisissa testeissä valittiin merkisevyys- eli riskitasoksi vähintään 1 % lukuun ottamatta Newman-Keulsin testiä. Siinä on alinoa SPSSX-ohjelmistossa käytävissä oleva riskitaso 5 %.

3 Tutkimukseen osallistuneet asukkaat

Tamperealaisten esteettisiä arvioita tutkittiin postittamalla kyselylomake 220 asukkaalle. Asukkaat valittiin satunnaisotannalla Tampereen kihlakunnan rekisteritoimiston vuoden 1989 väestörekisteristä siten, että mukaan otettiin v. 1972 tai aikaisemmin syntyneet eli vähintään 18-vuotiaat asukkaat. Kun rekisteritoimisto tarkisti alkuperäisen otoksen (n = 240) osoitelot vuoden 1990 tietoja vastaaviksi, tarkistuksen yhteydessä karsittiin 20 asukasta, jotka joko olivat muuttaneet v. 1989 jälkeen pois Tampereelta tai joilla ei ollut vakinaista osoitetta tutkimusajan kohtana. Kyselyn lähettämisen jälkeen otoksesta karsittiin vielä 7 henkilöä, jotka eivät asuneet tarkistetuksakaan osoitteessa. Taulukossa 1 on verrattu otoksen ikäryhmäjäakamaa todelliseen, yli 18-vuotiaan tamperelaisväestön ikäjäakamaan (Tampereen kaupungin tilastollinen vuosikirja 1987-88). Prosenttilukutesti osoitti, että ikäryhmien 18-24 vuotta (z = 0,48), 25-39 vuotta (z = 1,23) ja yli 65 vuotta (z = 0,08) osuudet otoksesta vastasivat hyvin tamperelaisen väestön ikä- ja sukupuolirakennetta, mutta 40-64-vuotiaiden ikäryhmän (z = 2,49, p = 0,01) osuus oli otoksesta todellista jäakamaa suurempi. Otoksen sukupuolijäakama vastasi todellista sukupuolijäakamaa (z = 0,89).

Taulukko 2. Otoksen ikä- ja sukupuolijäakama verrattuna tamperelaisen ikä- ja sukupuolijäakamaan v. 1987.

Ikäryhmä	M	N	Yht.	%-osuus	Todellinen %-osuus yli 18-v. väestöstä
18-24	12	9	21	9,5	13,0
25-39	25	29	54	24,5	32,4
40-64	45	63	108	49,1	37,4
65-85	13	24	37	16,8	17,3
Yht.	95	125	220	100	100
%	43 %	57 %	(todell. %-osuudet 46 % 53 %)		

mäisessä vaiheessa, 32 toisen kirjeen jälkeen. Vastausprosentiksi tuli siis 36 %. Vastanneiden ikä- ja sukupuolijäakama on esitetty taulukossa 3. Kyselyyn vastanneiden keski-ikä oli 48,7 vuotta. Taulukossa 2 on myös verrattu otoksen ikäryhmäjäakamaa todelliseen, yli 18-vuotiaan tamperelaisen väestön ikäjäakamaan. Prosenttilukutesti osoitti, että ikäryhmien 18-24 vuotta (z = 0,46), 25-39 vuotta (z = 0,91) ja yli 65 vuotta (z = 0,16) osuudet otoksesta vastasivat täysin tamperelaisen väestön ikä- ja sukupuolirakennetta, myös 40-64-vuotiaiden ikäryhmän osuus (z = 2,29, p = 0,05) vastasi todellista jäakamaa, koska ero oli tilastollisesti vain lähes merkisevä. Otoksen sukupuolijäakama vastasi todellista sukupuolijäakamaa (z = 0,67).

Kyselyyn vastanneiden sosioekonominen asema on esitetty taulukossa 4 (Luokitus: Tilasto keskus 1983). Sitä, vastaavako tutkimukseen osallistuneet asukkaat sosioekonomisella asemallaan tamperelaisia yleensä, tutkittiin vertaamalla jäakamaa todelliseen jäakamaan. Yksitystyttytöiden (z = 0,03), alempien toimihenkilöiden (z = 0,10), työntekijöiden (z = 0,61), eläkeläisten (z = 0,38), opiskelijoiden (z = 0,05) ja muiden ammatissa toimimattomien (z = 0,22) osuudet eivät eroa tilastollisesti merkisevästi todellisista osuuksista. Ainoastaan ylempiä toimihenkilöitä on vastaajien joukossa tilastollisesti merkisevästi enemmän (z = 2,76, p = 0,01) kuin todellisuuksessa.

Asuinpaikan suhteen kyselyyn vastanneet edustivat lähes kattavasti Tampereen postitoimipaikkoja. Ainoastaan kahla postitoimipaikkaa ei edustanut kukaan vastaajista, Tahmelaa (Tre 24) eikä Aivolahnea (Tre 68), ks. kuva 1. Näillä alueilla asuu kuitenkin vain 2 % tamperelaisista, joten vastaajien alueellista edustavuutta voidaan pitää tyydyttävänä.

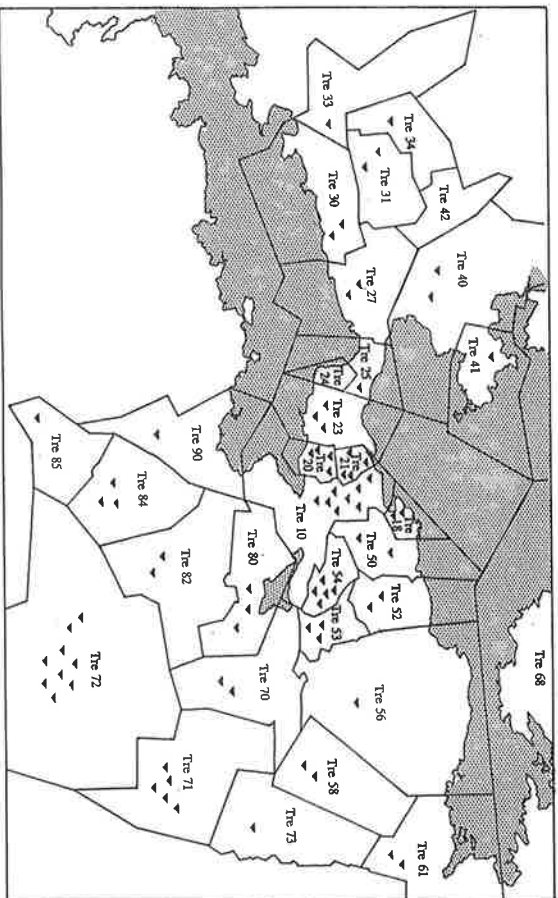
Tutkimukseen osallistuneiden asuma-aika Tampereella vaihteli 3:sta 73:een vuoteen. Keskimäärin he olivat olleet tamperelaisia 31 vuotta.

Taulukko 3. Kyselyyn vastanneiden ikä- ja sukupuolijakama verrattuna tamperelaisten ikä- ja sukupuolijakamaan v. 1987.

Ikäryhmä	M		N		Yht.	% -osuus	Todellinen % -osuus yli 18-v. väestösiä
	f	%	f	%			
18-24	2		2		4	5,2	13,0
25-39	5		12		17	22,1	32,4
40-64	17		25		42	54,5	37,4
65 -	6		6		12	15,6	17,3
ikä ?	2		-		2	3,0	
Yht.	32		45		77	100	100
	42 %		58 %			(todell. %-osuudet 46 % 53 %)	

Taulukko 4. Kyselyyn vastanneiden sosioekonominen asema verrattuna tamperelaisten sosioekonominen asemaan v. 1985.

	M		N		Yht.	% -osuus	Todellinen % -osuus
	f	%	f	%			
1. Työnantajat	-		-		-		1,5
2. Yksityisyritykset	1		1		2	2,8	2,5
3. Ylemmät toimihenkilöt	14		8		22	30,6	11,7
4. Alemmat toimihenkilöt	1		14		15	20,8	21,9
5. Työntekijät	7		8		15	20,8	27,8
6. Eläkeläiset	4		8		12	16,7	21,2
7. Opiskelijat	1		4		5	6,9	6,4
8. Muut ammatissa toiminnattomat	1		-		1	1,4	7,0
9. Ammatit tuntematon	3		2		5		
Yht.	32		45		77	100	100

Kuva 1. Tutkimukseen osallistuneiden asuinpaikat postitoimipaikkojen mukaan jaoteltuna.

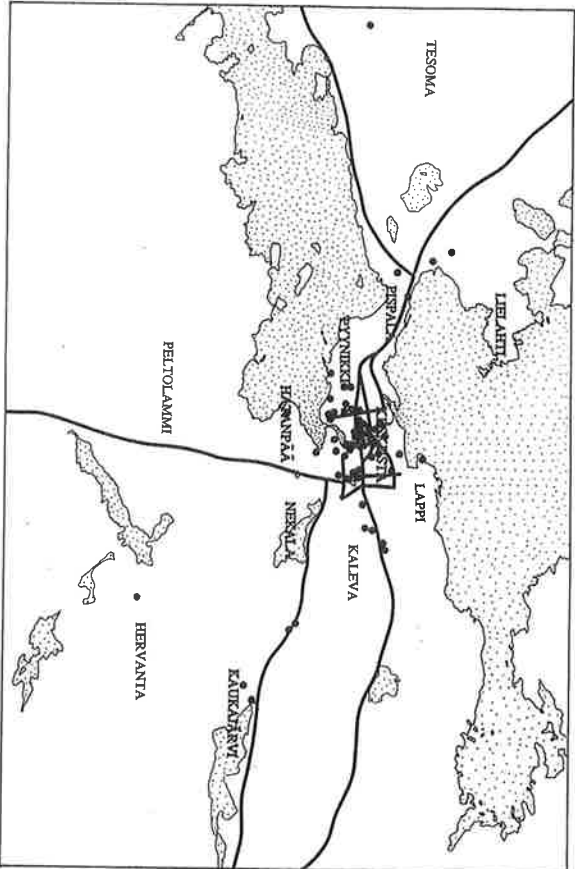
4 Tulokset

4.1 Kauniina ja runnina pidetyt kohteet

Rakennuksia, jotka mainittiin kyselyssä kauniina tai runnina, oli yhteensä 55 aluetta tai kaupunkinosaa. Taulukosta 5 käy ilmi, että kohteita pidettiin lähes yksimielisesti joko kauniina tai runnina, vain muutamia rakennukset tai alueet mainittiin sekä kysytyessä kauniista että runnaa kohteita.

Taulukko 5. Kauniina tai rumina tai molempina mainittujen kohteiden lukumäärät.

Kohteet	Kaunis f	Ruma f	Kaunis ja rumia f	Yht.
Rakennukset	25	32	5	62
Kaupunginosat tai alueet	31	19	6	56
Yht.	56	51	11	118

Kuva 2. Kauniiden ja rumien rakennusten alueellinen sijoittuminen.

4.1.1 Rakennukset

Kaunis- tai rumia-arviot kasautuivat selvästi joihinkin kohteisiin. Yhteensä 62:sta mainintaa rakennuksesta valtaosa (71 %) mainittiin vain kerran. Rakennuksista valtaosa (45 %) oli julkisia, loput tasaisesti liikerakennuksia (29 %) ja asuinrakennuksia (26 %). Kaikkien, rumina tai kauniina mainittujen rakennusten alueellinen sijoittuminen Tampereella on esitetty kuvassa 2.

jaistoa pidettiin joskus myös rumana. Muita useamminkin kuin kerran kauniina mainittuja rakennuksia olivat: Tampereen teatteri, Tampere-talo, Kalevan kirkko, raathuone, ylioppilastalo, Finlaysonin palatsi, Klingendahl sekä Ruuskasen talo.

Kyselyyn osallistuneiden tamperealaisten suosikkirakennus oli Lars Sonckin suunnittelema, v.1907 valmistunut tuomiokirkko. Siitä arvioitiin mm. seuraavasti:

Minusta mielellään kaunis, ympäröitynsä sopiva, tehtävänsä mukaisesti mahava, muurei sili ihmistä alleen musertava.

Tyylipuhdasta kansallismantikkaa, mytologinen, mielikuvitusta kiihoitava.

Tampereen kaupunginkirjasto, Meisoo, pidettiin myös hyvin usein kauniina rakennuksena, joskus kuitenkin rumana. Meiso valmistui v. 1986, ja sen ovat suunnitelleet Raiii ja Reima Pietilä. Perustelut olivat esimerkiksi seuraavalaisia:

Sopivan matala, kaunisti kaareileva, rohkea, persoonallinen luonnus, viihtyisä, mielikuvia herättävä, tosin ahdas ympäristö.

Rakennuksen julkisivuissa kaunis materiaali, muodossa käytytty mielikuvitusta.

Perustelut saattoivat olla myös negatiivisia:

Suunnittelijan painajaisuni.

Kolmanneksi "kauneinta" rakennusta, Lars Sonckin suunnittelemaa ja v. 1901 valmistunutta Tirkkosen taloa piti kauniina viisi vastaajaa, jotka perustelivat valintaansa esimerkiksi näin:

Yksilöllinen, rikas muodollitan, perinteikäs, hyvin restauroitu, korostuu ympäristössään.

Rumina rakennuksia koskeneet maininnat eivät olleet yhtä yksimielisiä kuin kauniina rakennuksia koskeneet arviot, arviot hajosivat enemmän. "Rumimmat" rakennukset, Tampere-talo, Koskikeskus ja Ives-hotelli sekä linja-autosama

mainittiin 7-12 kertaa, eli 41 % kaikista rumina maininnoista. Tampere-taloa ja Koskikeskusta pidettiin myös joskus kauniina. Useamman kuin yhden rumia-arvion saivat myös: Kalevan kirkko, Tampereen työväen teatteri, valtion virasto-talo, ylhöisjo, Rosendahl-hotelli ja kaupunginkirjasto.

Vuonna 1990 valmistunutta, Sakari Aartelon ja Esa Piirosen suunnittelemaa Tampere-taloa kommentoitiin seuraavasti:

Yliympyry, liian suuri ja ylimoderni. Tamperellekin on pakko saada kulttuuritalo-periaatteella rakennettu hököys.

Se on kuin suurennettu WC.

Selkeälinjainen, vaikuttava kokonaisuus, valoisaa. Kauniit näkömái Sorsapuistoon.

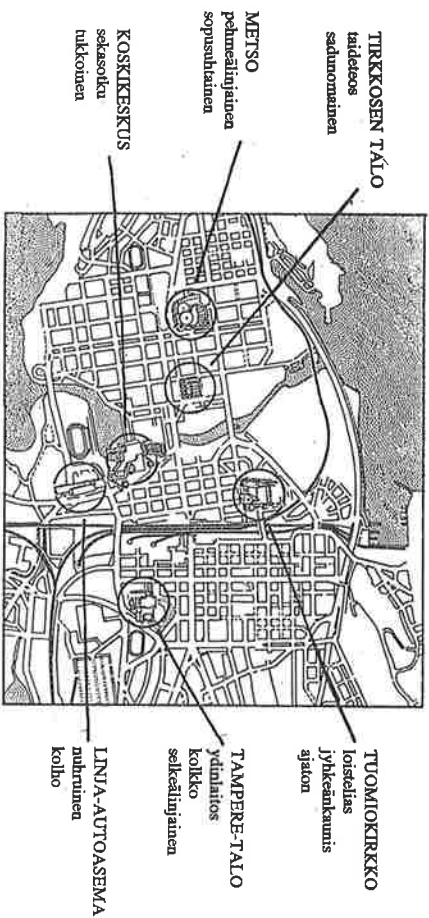
Koskikeskusta (suunnittelut Antti Tähtinen) ja Ives-hotellia (suunnittelut Mauno Kitunen) arvioitiin yleensä kokonaisuutena. Rakennukset valmistuivat v. 1989 ja niitä pidettiin lähes aina rumina:

Tampereella nykyisin vallitsevissa rakentamisen trendeissä on jotakin pelottavaa. Esim. kaupungin sydämessä yhdessä Treen edustavimmista miljööistä esiintyy Koskikeskus (Ives-hotelli) pahana häiritkänä. Ko. rakentamisen tehti arvoista, joita ei voi yllistää ja "siellä missä ei ole mitään ylisättävää, ei ole arkkitehtuuria" (Wingenstein).

Perusteluna sille, että Bertel Strömmenin ja Jaakko Laaksovirran suunnittelemaa linja-autosamaa vuodelta 1938 pidettiin rumana vastaajat kertoivat mm:

Tunkkaisen näköinen paikka.

Sen pitäisi antaa myönteinen ensivaikatehnapaikkakannasta, mutta se on ankea, hoitamaton sekä sisällä että ulkoa.

Kuva 3. Kolme kauneina rakennusta, tuomiokirkko, kaupunginkirjasto ja Tirkkosen talo, sekä kolme runiina, Tampere-talo, Koskikeskus ja Iives-hotelli sekä linja-autoasema sijoittuvat kaikki Tampereen keskustaan.

4.1.2 Alueet ja kaupunginosat

Rumina tai kauniina pidettyjä alueita mainittiin kaikkiaan 56, joista hieman yli puolet useamminkin kuin kerran. Kommentit eivät kasautuneet yhtä selvästi tiettyihin kohteisiin kuin rakennuksissa, silti etenkin rumissa alueissa vallitsi suuri yksimielisyys. Kauniina ja runiina pidettyjen alueiden sijoittuminen on esitetty kuvassa 4. Mainitut alueet jakautuivat laajasti eri puolille Tampere-ta, keskustaan (postinumeroalueille 10, 20, 21 ja 23) sijoittui kauniista alueista 45 % ja runista 8 %.

Alueet, joita mainittiin positiivisesti useammin kuin kerran olivat: Amuri, Haapää, Eielä-Hervanta, Kankajärvi, Käpylä, Lappi, Peltoalanmi, Petsamo, Pispala, Pyynikki, Tammerkoski sekä Keskustori. Näistä Pispala ja Pyynikki saivat selvästi eniten mainintoja, 10 ja 20 mainintaa. Näiden kahden alueen maininnat olivat 34 % kaikista kaunis-alue- ja runi-maininnista ja niitä komentoitiin esimerkiksi seuraavasti:

Pyynikki:

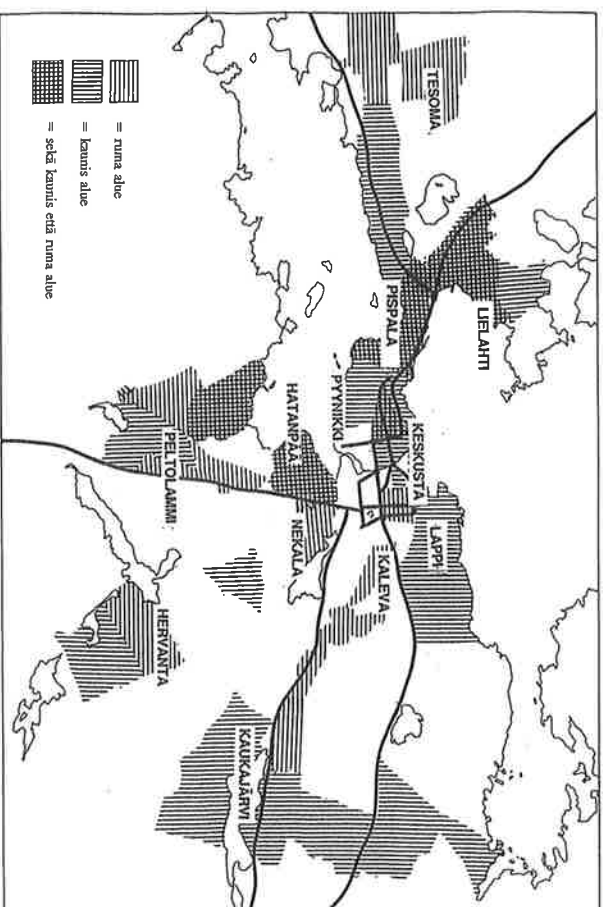
Koko alue on luonnollainen, lämminhenkinen ja inhimillinen.

Kaunis puutaloalue puistoinen ja siihen hyvin liittyvä chymäinen torniseutu. Sähköllisen hyvin säilytetty.

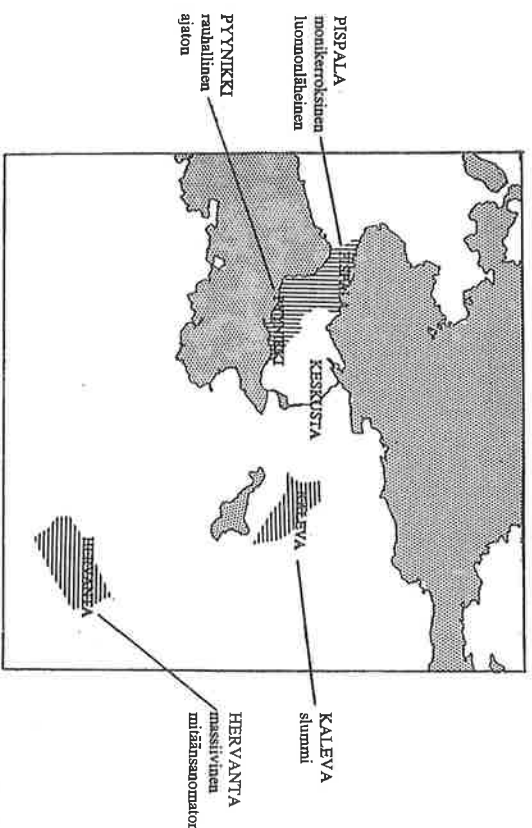
Pispala:

Luonno isessään on tehnyt sitä mielenkiintoisen ja asutus ajan myötä sitä muokannut ihailtavasti.

Vanhaa kulttuurinmaisemaa ei ole pystyTTY täydellisesti raistamaan kaavoituksella.

Kuva 4. Kauniiden ja runien alueiden sijoittuminen Tampereella.

Kuva 5. Kaksi kauneimpaa ja runimpaa pidettyä kaupunginosaa.

Kaksi "ruminta" kaupunginosaa, Hervanta (26 mainintaa) sekä Kaleva (11 mainintaa) kattoivat yhteensä 50 % ruma-mainintoja. Muita, useammin kuin kerran rumina pidettyjä alueita olivat: Hankkio, Lielahki, Messukylä, Nekala, Rauhankko, Tammela, Tesoma, Uusikylä sekä Viinikka. Hervannan rumautea perusteltiin esiinmerkitä näin:

Rakennettu liian ahtaasti, kuin maa olisi korilla.

Liian tiheään rakennettu, korkeat massiiviset, masentavan harmaat talot ahdastava.

Kalevaa pidettiin myös lähes yksimielisesti rumana, koska:

Näitä ilmeittämiä kerrostaloja en ole koskaan oppinut sulattamaan.

Rumia laattoja vieri vieressä. Suunnittelijat pitivät panna mielenilantukinukseen.

4.2 Perustelut kaunis- ja ruma-arvioinnelle

Kun kyselyyn vastanneita tamperelaisilta tiedusteltiin, miksi he pitivät valitsemiaan rakennuksia tai kaupunginosia kauniina tai rumina, heillä oli hyvin runsaasti erilaisia perusteluita. Kandenkymmenen kyselylomakkeen arviointiasteikossa esiintyvän kriteerin lisäksi asukkaat käyttivät 110:ä erilaista perustelua. Perusteluiden käyttö jakautui epätasaisesti: samalla kun jokui perusteluita olivat hyvin yleisiä, valtaosa niistä mainittiin vain kerran. 48 % kaikista perusteluista oli lomakkeen arviointiasteikossa esiintyneitä kriteerejä ja loput muita.

Kuten taulukosta 6 voidaan nähdä, esiintyivät kaikki arviointiasteikossa mainitut kriteerit ainakin kerran spontaaneissa perusteluissa. Kriteereistä selvästi käyteen oli luonnonläheisyys ja sillä perusteltiin yleisimmän kauniin alueen valintaa. Luonnonläheisyyden puute perustelti joskus myös ruman alueen valintaa. Seuraavaksi tavallisimmat kriteerit olivat rakennuksen tai kaupunginosan vanhuus (esiintyi yleensä kauniiden rakennusten tai kaupunginosten arvioin-

neissa), yhteensopiisuus ympäristön kanssa (käytettiin kauniita rakennuksia ja alueita arvioitaessa) ja hyvä- tai huonokuntoisuus, joka sopi perustelemaan sekä kauniiden ja rumien rakennusten että alueiden valintaa. Yksittäisiä, melko usein esiin tulleita kriteerejä olivat koristeellisuus ja käyretty materiaali, jotka molemmat esiintyivät kauniiden rakennusten arvioinnissa.

Muut kuin arviointiasteikossa olleet perustelut on esitetty taulukossa 7. Perustelut olivat värikkäitä ja monitasoisia. Useimmin esiintyivät seuraavat arviointi: tiheän rakennettu (yleisimmän ruma alue -perustelu), laadikkomainen (tavallisesti ruma rakennus), yksitoikkoinen tai tylsä (joko ruma rakennus tai ruma alue) ja rauhallinen (useimmiten kaunis alue). Muita melko usein esiintyneitä adjektiveja olivat ihminen ja korkea. Näistä arviointiasteikon ulkopuolisista kriteereistä muut kuin tiheän rakennettu eivät yltäneet yhtä suureen esiintymistiheyteen kuin yleisimmät arviointiasteikossa esiintyneet perustelut.

Taulukko 6. Spontaanit perustelut, jotka olivat samoja kuin lomakkeen arviointiasteikossa esiintyneet kriteerit.

	KAUNIS		RUMA	
	rakennus	alue	rakennus	alue
Se on ulkonäöltään yksinkertainen	1	1	-	-
Sen julkisivussa on koristeellisia yksityiskohtia	9	-	-	-
Rakennuksen liittyy miellyttävää kokemuksia ja muistoja	1	1	-	2
Se on ulkonäöltään epäselvä ja vaikeasti hahmotettava	-	-	-	2
Rakennus kuvastaa tamperelaisuutta	-	1	-	-
Rakennus näyttää salaperäiseltä ja keuhovalta	1	-	-	2
Rakennus on ulkonäöltään huonimora herättävä	3	-	-	-
Rakennus sopii yhteen ympäristönsä kanssa	13	6	20	2
Rakennus on minulle tuttu, näen sen usein	1	-	-	-
Rakennus on vanha, se kuvastaa menneitä aikoja	18	17	4	5
Rakennus on ulkonäöltään monimutkainen	3	-	-	-
Rakennus on kooltaan huomiora herättävään suuri	1	-	6	2
Rakennus on kooltaan huomiora herättävään pieni	-	2	2	-
Rakennus tuo tasapainoisen ja sopuisuuden vaikutelman	5	2	-	3
Rakennus edustaa itselleni tärkeitä arvoja	2	-	4	3
Rakennus on tehnyt miellyttäviä materiaaleista	8	2	3	4
Rakennus on hyväkuntoinen	7	13	9	8
Sen ulkonäkö on selkeä ja helposti jäsennettävä	2	1	1	2
Rakennus tuntuu puoleensavetävältä ja uteliaisuutta herättävältä	1	-	2	3
Rakennuksen läheisyydessä on luontoa	1	51	1	10
YHTEENSÄ	77	97	52	48

Taulukko 8. Perustelujen luokittelua Harrison & Howardin (1972) kategorioihin.

	KAUNIS		RUMA		YHT.
	R	A	R	A	
FYYSISET OSATEKIJÄT					
SUJAINNI					
1. Alueellinen sijainti ("tähellä keskustaa")	2	6	8	-	-
2. Elementin asema suhteessa muihin elementteihin	-	-	3	-	-
3. Huomionvärttävyys ("ei voi olla huomaamatta")	3	-	-	-	-
4. Näkyvä ("avartat näkyvät")	-	5	1	1	2
5. Toiminnallisuus ("hyvät palvelut")	2	1	7	-	-
6. Elementin lisäpiirteet	-	-	-	-	-
7. Tunnuksiset ja merkit	-	-	-	-	-
YHT. 22 (4 %)	7	12	19	1	3
PLIASU					
8. Ika ("vanha", "uusi")	18	17	35	4	5
9. Koko ("suuri", "matala")	3	7	10	10	11
10. Väri ("ruman värinen")	4	-	4	6	2
11. Suunnittelu tyylit ("arkkitehtoninen")	33	4	37	16	18
12. Muotoilu ("kauniit mitasuhteet")	14	2	16	8	34
13. Rakennusmateriaali ("puutalo")	12	11	23	3	9
14. Kunto, sopivuus maisemaan ("ympäristöön sopiva")	12	19	39	29	10
15. Visuaalinen vetovoima ("selkeät")	20	1	1	1	39
16. Muut merkitykseen liittyvät tekijät ("tieteiden rakennettu")	2	-	3	5	24
YHT. 328 (56 %)	106	61	167	82	79
KULTTUURISET OSATEKIJÄT					
MERKITYS					
17. Talo- ja rakennusominaisuudet ("teollinen")	-	1	1	1	4
18. Poliittiset ja sosiaaliset ominaisuudet ("pyrokranttinen")	-	1	1	1	3
19. Uskontoiliset ja esteettiset ominaisuudet	-	-	-	-	-
20. Historialliset ominaisuudet	-	-	-	-	-
21. Yleinen käytäntö	-	-	-	-	-
22. Saannan käytäntö	-	-	-	-	-
23. Tärkeys	-	-	-	-	-
24. Määrä ja hyvinvointi ("saasteeton")	-	2	2	-	-
25. Muut merkitykseen liittyvät tekijät ("luonnonläheinen")	1	51	52	1	10
YHT. 73 (13 %)	1	54	55	3	16
MIELETTÄVYYMÄT					
26. Henkilökohtainen mielitys ("olen nähnyt pamaajaisia siinä")	3	1	4	4	5
27. Tuttuus ("näen sen päivittäin")	1	-	1	-	-
28. Ilmapäät ("vihiyssä", "kolikko", "hility")	49	34	83	31	63
YHT. 160 (27 %)	53	35	88	35	37

4.3 Kauniiden ja rumien kohteiden vertailua arviointiosioiden valossa

4.3.1 Kauniiden ja rumien kohteiden erot

Taulukosta 9 havaitaan, että merkittävästi paremmiin kauniista kuin rumaa rakennusta kuvaamaan sopivat julkisivun koristeelliset yksityiskohdat, miellyttävät rakennusmateriaalit, hyväkuntoisuus, ulkonäön selkeys ja helppo jäsenettävyys, huomiota herättävyys, ulkonäön sala-peräisyys ja kiehtovuus, rakennuksen luoman vaikutelman tasapainoisuus ja sopusointuisuus, rakennuksen puoleensa vetävyys ja uteliaisuutta

Taulukko 9. Kauniin ja rumaa rakennuksen väliset erot asteikkopistemäärien keskiarvoissa (μ) Hajonnan merkitys: s:llä¹⁾.

Väittämä	Kaunis rak.		Ruma rak.		p =
	μ	s	μ	s	
1. Se on ulkonäöltään yksinkertainen.	2,9	1,6	3,7	1,5	,003
2. Sen julkisivussa on koristeellisia yksityiskohtia.	4,2	1,2	1,5	1,0	,000
3. Rakennukseen liittyy miellyttäviä kokemuksia tai muistoja.	3,4	1,4	3,9	1,3	n.s.
4. Se on ulkonäöltään epäselvä ja vaikeasti hahmotettava.	1,5	1,0	2,9	1,5	,000
5. Rakennus kuvastaa tamperealaisuutta.	3,5	1,4	2,7	1,6	,005
6. Rakennus näyttää salaperäiseltä ja kiehtovalta.	4,0	1,3	1,4	0,8	,000
7. Rakennus on ulkonäöltään huomiotaherättävä.	4,3	1,0	3,6	1,6	,013
8. Rakennus sopii yhteen ympäristönsä kanssa.	4,5	0,9	1,6	1,0	,000
9. Rakennus on minulle tuttu; näen sen usein.	4,0	1,3	3,7	1,3	n.s.
10. Rakennus on vanha; se kuvastaa menneitä aikoja.	3,7	1,8	1,8	1,3	,000
11. Se on ulkonäöltään monimutkainen.	2,8	1,4	2,4	1,5	n.s.
12,13. Rakennus on kooltaan huomiotaherättävän suuri.					
14. Rakennus tuo tasapainoisen ja sopusoinnisen vaikutelman.	4,5	0,7	1,6	0,9	,000
15. Rakennus edustaa itselleni tärkeitä arvoja.	3,8	1,2	2,4	1,4	,000
16. Rakennus on tehty miellyttäviä materiaaleista.	4,5	0,8	2,1	1,3	,000
17. Rakennus on hyväkuntoinen.	4,6	0,6	3,6	1,5	,000
18. Sen ulkonäkö on selkeä ja helposti jäsennettävä.	4,1	1,0	3,2	1,4	,000
19. Rakennus tunnu puoleensa vetäväältä ja uteliaisuutta herättävältä.	4,6	0,9	1,9	1,5	,000
20. Rakennuksen läheisyydessä on luontoa.	3,7	1,5	3,2	1,6	n.s.

1) 1 = sopii erit. huonosti 5 = sopii erit. hyvin. Merkittävyyden rajaksi on hyväksyttävä p < 0,1. n.s. = ei tilastollisesti merkittävä ero (no significance). N = 54-60, koska havainno on hälyttä, mikäli sillä on puuttuva arvo ainakin toisessa vertailtavista muuttujista.

herättävyys, rakennuksen vanhuus ja kyky kuvastaa menneitä aikoja, itselle tärkeiden arvojen edustajana oleminen, tamperealaisuuden vertauskuvana oleminen sekä yhteensopivuus ympäristön kanssa. Rumia rakennuksia voi luonnehtia kauniita rakennuksia merkittävästi yksinkertaisemmiksi. Sama on nähtävissä kysytyssä käänteisesti ulkonäön monimutkaisuutta. Ero ei kuitenkaan tässä ole merkittävä.

Kaunis ja rumaa rakennus eivät eroa rakennukseen liittyvien miellyttävien kokemusten tai muistojen, tuntuuden eivätkä luonnonläheisyyden suhteen.

Taulkosta 10 nähdään, että merkisevästi paremmin kaunista kuin rumaa aluetta sopivat luonnehtimaan kaupunginosan koristeelliset yksityiskohdat, miellyttävät rakennusmateriaalit, sopiva suunnus, hyvinhoidettu ulkonäkö, salaperäisyys ja kiehtovuus, puoleensavetävyys ja uteliaisuutta herättävyys, rakennusten tai paikkojen huomiota herättävyys, yhtenäinen, selkeä, jäsenytyy, tasapainoinen ja sopusointunen kokonaisvaikutelma, alueen vanhuus ja menneiden aikojen heijastelu, alueen luonnonläheisyys, jisselle tärkeiden arvojen edustaminen sekä Tam-

perelle tyyppisyys. Kauniit alueet olivat myös merkisevästi useamminkin tuntuja kuin rumat alueet, kun taas rakennuksissa tätä eroa ei ollut. Kauniit ja rumat alueet eivät eroa toisistaan monimutkaisuudeltaan ja runsaudeltaan eivätkä niihin liittyvien kokemusten miellyttä-

Taulukko 10. Kauniin ja ruman alueen väliset erot asteikkosistemärien keskitarvoissa (11) ¹⁾. Hajonta on merkitty s:llä.

	Kaunis alue		Ruma alue		p =
	μ	s	μ	s	
1. Se näyttää yksinkertaiselta ja pelkistetyltä.	2,8	1,3	3,4	1,4	n.s.
2. Kaupunginosassa on koristeellisia yksityiskohkia.	3,9	1,3	1,7	1,0	,000
3. Kaupunginosaan liittyy miellyttävä kokemuksia tai muistoja.	4,0	1,1	3,8	1,2	n.s.
4. Alueesta saa epäselvän ja vaikeasti hahmotettavan vaikutelman.	1,6	1,0	3,3	1,5	,000
5. Kaupunginosa edustaa Tampereä tyyppisimmillään.	3,6	1,3	2,4	1,5	,000
6. Kaupunginosa näyttää salaperäiseltä ja kiehtovalta.	3,7	1,3	1,4	0,7	,000
7. Monet rakennukset tai paikat ovat huomiota herättäviä.	3,2	1,5	2,3	1,4	,004
8. Kaupunginosa muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden.	4,6	0,6	2,9	1,5	,000
9. Kaupunginosa on minulle hyvin tuttu; liikun siellä paljon.	4,2	1,1	2,6	1,3	,000
10. Kaupunginosa on vanha; se kuvastaa menneitä aikoja.	3,9	1,6	2,1	1,4	,000
11. Se näyttää monimutkaiselta ja runsaalta.	2,9	1,3	3,0	1,4	n.s.
12,13. Kaupunginosa on sopivan suuri.					
14. Kaupunginosa luo tasapainoisen ja sopusointuisen vaikutelman.	4,6	0,8	1,4	0,7	,000
15. Kaupunginosa edustaa itselleni tärkeitä arvoja.	4,2	1,0	2,2	1,4	,000
16. Kaupunginosa on käyretty miellyttäviä rakennusmateriaaleja.	4,4	0,8	2,5	1,3	,000
17. Kaupunginosa on hyvinhoidettu.	4,4	0,8	2,9	1,1	,000
18. Alueesta saa selkeän ja jäsenytyneen vaikutelman.	4,1	0,9	2,2	1,3	,000
19. Kaupunginosa tuntuu puoleensavetäväältä ja uteliaisuutta herättävältä.	4,4	0,8	1,9	1,3	,000
20. Kaupunginosa on luonnonläheinen.	4,7	0,7	2,3	1,3	,000

1) 1 = sopii erit. huonosti 5 = sopii erit. hyvin. Merkisevyyden rajaksi on hyväksytty $p < .01$. n.s. = ei tilastollisesti merkisevää eroa (no significance). N = 54-60, koska havainto on häilyttä, mikäli sillä on puuttuva arvo ainakin toisessa vertailtavista muuttujista.

4.3.2 Rakennusten ja alueiden väliset erot

Kauniiden ja rumien kohteiden vertailun lisäksi haluttiin (tutkimusongelmiin nähden sivujuonteena) katsoa, miten toisaalta kauniiden rakennusten ja alueiden arvioinnit ja toisaalta rumien rakennusten ja alueiden arvioinnit eroavat toisistaan (taulukot 11 ja 12).

Taulkosta 11 nähdään, että verrattuna kauniiseen rakennukseen, kaunista aluetta kuvaavat merkisevästi sopivammin siihen liittyvät miellyttävät kokemukset, jisselle tärkeät arvot ja luonnonläheisyys.

Taulukko 11. Kauniin rakennuksen ja kauniin alueen väliset erot asteikkosistemärien keskitarvoissa ¹⁾.

	Kaunis rak.		Kaunis alue		p =
	μ	s	μ	s	
1. Se näyttää yksinkertaiselta ja pelkistetyltä.	3,3	4,1	3,3	4,1	,000
2. Kaupunginosassa on koristeellisia yksityiskohkia.					
3. Kaupunginosaan liittyy miellyttävä kokemuksia tai muistoja.					
4. Alueesta saa epäselvän ja vaikeasti hahmotettavan vaikutelman.					
5. Kaupunginosa edustaa Tampereä tyyppisimmillään.					
6. Kaupunginosa näyttää salaperäiseltä ja kiehtovalta.					
7. Monet rakennukset tai paikat ovat huomiota herättäviä.					
8. Kaupunginosa muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden.					
9. Kaupunginosa on minulle hyvin tuttu; liikun siellä paljon.					
10. Kaupunginosa on vanha; se kuvastaa menneitä aikoja.					
11. Se näyttää monimutkaiselta ja runsaalta.					
12,13. Kaupunginosa on sopivan suuri.					
14. Kaupunginosa luo tasapainoisen ja sopusointuisen vaikutelman.					
15. Kaupunginosa edustaa itselleni tärkeitä arvoja.	3,8	4,2	3,8	4,2	,003
16. Kaupunginosa on käyretty miellyttäviä rakennusmateriaaleja.					
17. Kaupunginosa on hyvinhoidettu.					
18. Alueesta saa selkeän ja jäsenytyneen vaikutelman.					
19. Kaupunginosa tuntuu puoleensavetäväältä ja uteliaisuutta herättävältä.					
20. Kaupunginosa on luonnonläheinen.	3,7	4,7	3,7	4,7	,000

1) 1 = sopii erit. huonosti 5 = sopii erit. hyvin. Merkisevyyden rajaksi on hyväksytty $p < .01$. Keskitarvot, joiden välillä ei ole merkisevää eroa, on jäätetty pois laskemisen helpottamiseksi. N = 57-64, koska havainto on häilyttä, mikäli sillä on puuttuva arvo ainakin toisessa vertailtavista muuttujista.

Taulkosta 12 nähdään, että rumaa rakennus on tuntuempi, selkeämpi ja luonnonläheisempi kuin rumaa alue.

4.4 Arvioinnien väliset yhteydet

Kaupunkikuvan suunnittelun näkökulmasta kiinnostavimpia taulukoissa 13-16 ovat mahdollisimman selvästi ulkonäön fyysisiä piirteitä sisältävän osioiden (koristeellisuus ja hyväkuntoisuus) ja merkityksiä tai vaikutelmia kuvaavien osioiden (huomiota herättävyys, salaperäisyys, puoleensavetävyys, tasapainoisuus ja selkeys) väliset korrelaatiot.

Taulukko 12. Ruman rakennuksen ja ruman alueen väliset erot asteikkopistemäärien keskiarvoissa 0).

Väittämä	Ruma rak.	Ruma alue	p =
1. Se näyttää yksinkertaiselta ja pelkistetyltä.			
2. Kaupunginosassa on koristeellisia yksityiskohtia.			
3. Kaupunginosaan liittyy miellyttäviä kokemuksia tai muistoja.			
4. Alueesta saa epäselvän ja vaikeasti hahmotettavan vaikutelman.			
5. Kaupunginosa edustaa Tampereä tyypillisimmillään.			
6. Kaupunginosa näyttää salaperäiseltä ja kiehtovalta.			
7. Monet rakennukset tai paikat ovat huomioherättäviä.			
8. Kaupunginosa muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden.			
9. Kaupunginosa on minulle hyvin tuttu; ihkun sillä paljon.	3,7	2,6	,000
10. Kaupunginosa on vanha; se kuvastaa menneitä aikoja.			
11. Se näyttää monimutkaiselta ja runsaalta.			
12,13. Kaupunginosa on sopivan suuri.			
14. Kaupunginosa luo tasapainoisen ja sopuisuutuisen vaikutelman.			
15. Kaupunginosa edustaa itselleni tärkeitä arvoja.			
16. Kaupunginossassa on käyretty miellyttäviä rakennusmateriaaleja.			
17. Kaupunginosa on hyvinhoidettu.			
18. Alueesta saa selkeän ja jäsenyneen vaikutelman.	3,2	2,2	,000
19. Kaupunginosa tuntuu puoleensavetävältä ja uteliaisuutta herättävältä.			
20. Kaupunginosa on huononlähtein.	3,2	2,3	,001

1) 1 = sopii erit. huonosti 5 = sopii erit. hyvin Merkitsevyyden rajaksi on hyväksytty $p < 0,1$. Keskiarvot, joiden välillä ei ole merkisevää eroa, on jätetty pois laskemisen helpottamiseksi. N = 54-59, koska havainno on häätetty, mikäli sillä on puuttuva arvo ainakin toisessa vertailtavissa muuttujissa.

Kauniissa rakennuksessa julkisivun koristeellisuus liittyy salaperäisyyden ja kiehtovuuden kokemukseen sekä puoleensavetävyyden ja uteliaisuuden herättämisen tunteeseen. Hyväkuntoisuus kytkeytyy ulkonäön huomioherättävyyteen sekä siihen, että rakennuksessa syntyy tasapainoinen ja sopuisuutinen sekä puoleensavetävä ja uteliaisuutta herättävä vaikutelma. Myös runnassa rakennuksessa julkisivun koristeellisuus on yhteydessä salaperäisyyden tuntuun.

Kauniilla alueella koristeellisten yksityiskohtien runsaus on yhteydessä rakennusten ja paikkojen

huomioherättävyyteen, mutta ei salaperäisyyteen. Alueen hyvä hoito on yhteydessä selkeään ja jäsenyneeseen sekä tasapainoiseen ja sopuisuuteen vaikutelmaan. Rummalla alueella koristeelliset yksityiskohdat ovat yhteydessä siihen, edustako alue tyypillisiä tamperelaisuutta. Alueen huono hoito on yhteydessä epäselvään ja vaikeasti hahmotettavaan vaikutelmaan.

Tarkastelakoon vielä, mihin keskeisiltä näytävät koristeellisuus, vanhuus, selkeys, monimutkaisuus tai yksinkertaisuus ja salaperäisyys kaiken kaikkiaan ihmisten mielisä yhdistyvän

Taulukko 13. Kauniin rakennuksen arviointien väliset korrelaatiot (jos $r < ,39$, niin $p < ,001$; jos $r > ,39$, niin $p < ,010$).

*tasa-päino miell. hyvin selkeä puoleensa luonnon-
mat. hoid. jäs. ut. her. värtä läh.*

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15	K16	K17	K18	K19	K20
1 Yksinkert.											-.35									
2 Koristeell.						.48	.46	.40		.50						.37		.39	.41	
3 Miell.kok.									.41											
4 Epäselvä										-.39										
5 Tampere						.36	.39	.38						.41						.36
6 Salaper.							.47	.45	.47	.42				.31	.41	.45				.58
7 Huomioher.									.46							.39	.37	.34	.58	
8 Yhteensop.														.56	.64	.36	.41	.41	.60	1,36
9 Tutu										.39					.45	.35		.38	.38	
10 Vanha																				.38
11 Monimutk.																				
12 Suuri																				
13 Pieni																				
14 Tasapain.															.32	.59	.44	.39	.46	
15 Arvoja																.47			.37	
16 Miell.mat																	.52	.48	.60	.39
17 Hyväkunt.																			.35	
18 Selkeä																			.55	
19 Puol.ver.																				
20 Luonto																				

Taulukko 14. Kauniin alueen arviointien väliset korrelaatiot (jos $r > ,39$, niin $p < ,001$; jos $r < ,39$, niin $p < ,010$).

	KA1	KA2	KA3	KA4	KA5	KA6	KA7	KA8	KA9	KA10	KA11	KA12	KA13	KA14	KA15	KA16	KA17	KA18	KA19	KA20
1 Yksinkert.																				
2 Koristeell.							,45			,33										
3 Miell.kok.									,63											
4 Epäselvä															,41					
5 Tampere							,34							-,38	-,36		-,45	-,47		
6 Salaper.							,32			,43						,37				,60
7 Huomiotaht.										,36										
8 Yhten.kok.																				
9 Tuutu															,52					
10 Vanha																,36				,39
11 Monimutk.														-,36				-,41		
12 Sopiv. suuri																				
13 Sopiv. pieni																				
14 Tasapain.															,32		,39	,51		
15 Arvoja																				
16 Miell.mar																				
17 Hyväkunt.																			,35	
18 Selkeä																				
19 Puol.vet.																				
20 Luonto																				

Taulukko 15. Ruman rakennuksen arviointien väliset korrelaatiot (jos $r > ,42$, niin $p < ,001$; jos $r < ,42$, niin $p < ,010$).

	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10	R11	R12	R13	R14	R15	R16	R17	R18	R19	R20
1 Yksinkert.											-,64							,59		
2 Koristeell.			,35			,57				,37										
3 Epämiell.kok.																				
4 Epäselvä							,35			,52									-,58	
5 Tampere																				
6 Salaperäis.								,35		,38				,34						
7 Huomiotaht.								-,35		,48										
8 Yhteensop.														,45			,41			
9 Tuutu																				
10 Vanha																				
11 Monimutk.																			-,49	
12 Suuri																				
13 Pieni																				
14 Tasapain.																				
15 Vier.arvot.																,36			,49	
16 Epämiell.mar																			,46	
17 Huonokunt.																				-,36
18 Selkeä																				
19 Luotaant.																				
20 Luonto																				

Taulukko 16. Ruman alueen arviointien väliset korrelaatiot (jos $r > ,39$, niin $p < ,001$; jos $r < ,39$, niin $p < ,010$).

	RA1	RA2	RA3	RA4	RA5	RA6	RA7	RA8	RA9	RA10	RA11	RA12	RA13	RA14	RA15	RA16	RA17	RA18	RA19	RA20
1 Yksimkert.																		,46		
2 Koristeell.					,40															
3 Epämieff.kok.																				
4 Epäselvä																	,37	-,52		
5 Tampere								,51										,35		
6 Salaper.							,37													
7 Huomiotaher.																				
8 Yhten. kok.											,41							,52		
9 Tumu																				
10 Vanha															-,32					
11 Monimuik.																,40			,47	
12 Liian suuri																				
13 Liian pieni																				
14 Tasapain.																				
15 Vier.arvoja																			,43	
16 Epäm.mat.																			,49	
17 Huonokunt.																				
18 Selkeä																				
19 Luotaant.																				
20 Luonto																				

Kauniissa rakennuksessa *monimutkaisuus* ei ole yhteydessä muihin piirteisiin. Rumassa rakennuksessa monimutkaisuus on yhteydessä epäselvyyteen ja vaikeaan hahmotettavuuteen sekä huomiota herättävyyteen. Sen sijaan kauniissa rakennuksessa monimutkaisuus ei korreloi epäselvyyden kanssa. Kauniilla alueella monimutkaisuus on negatiivisesti yhteydessä tasapainoisuuden ja sopusoinnisuuden vaikutelmaan sekä selkeään ja jäsenyntyeseen vaikutelmaan. Siis, mitä yksinkertaisempi ja pelkistetympi alue on, sitä tasapainoisempi ja selkeämpi vaikutelmaa siitä syntyy. Rumalla alueellakin yksinkertainen ja pelkistetty ulkonäkö on yhteydessä selkeään ja jäsenyntyeseen vaikutelmaan. Sen sijaan monimutkaisuus on yhteydessä huomiota herättävyyteen, luotaantyytyvyyteen ja epämiellyttävihin rakennusmateriaaleihin.

Koristeellisuus on kauniissa rakennuksessa yhteydessä selkeään ja helposti jäsennettävään vaikutelmaan, mutta missään kohteessa se ei korreloi yksinkertaisuuden tai epäselvään ja vaikeasti hahmotettavan vaikutelman kanssa.

Vanhuus korreloi kauniissa rakennuksessa selkeään ja helposti jäsennettävään ulkonäön kanssa, koristeellisuuteen, salaperäisyyteen ja tuntuuteen. Rumassa rakennuksessa se on yhteydessä koristeellisuuteen ja salaperäisyyteen. Kauniilla alueella vanhuus kytketty miellyttävään rakennusmateriaaleihin, puoleensa vetävyyteen, salaperäisyyteen, koristeellisuuteen ja huomiota herättävyyteen. Rumalla alueella vanhuus korreloi negatiivisesti itselle vieraiden arvojen kanssa, mikä tarkoittaa sitä, että mitä uudempi alue, sitä enemmän se edustaa itselle vieraita arvoja.

Mitä *selkeys* ihmisten mielissä on? Kauniissa rakennuksessa ja alueessa se on tasapainoisuutta ja sopusoinnisuutta, rumalla alueella se on paitsi yksinkertaisuutta, myös alueen yhtenäisyyttä ja tunteellisuutta. Kauniissa rakennuksessa se on lisäksi koristeellisuutta, huomiota herättävyyttä, yhteensopivuutta ympäristön kanssa, miellyttäviä materiaaleja ja vanhuutta.

Salaperäisyys korreloi kauniissa rakennuksessa koristeellisuuden, tunteellisuuden, huomiota herättävyyden, ympäristön sopivuuden, tuntuu-

den, vanhuuden, vaikutelman tasapainoisuuden, itselle tärkeiden arvojen, miellyttävien materiaalien ja puoleensa vetävyyden kanssa. Kauniilla alueella se korreloi huomiota herättävyyden, vanhuuden, miellyttävien materiaalien ja puoleensa vetävyyden kanssa. Rumassa rakennuksessa salaperäisyys korreloi koristeellisuuden, ympäristön sopivuuden, vanhuuden sekä vaikutelman tasapainoisuuden kanssa. Rumalla alueella se korreloi ainoastaan huomiota herättävyyden kanssa.

Tutkimuskohteen ollessa Tampere on vielä mielenkiintoista katsoa, mitä piirteitä ihmisten arvoissa siihen kytketty. *Typilliseen tamperelaisuuteen* kauniissa rakennuksessa yhdistyvät salaperäisyys, huomiota herättävyys, sopivuus ympäristöön, vaikutelman tasapainoisuus sekä puoleensa vetävyys. Kauniilla alueella se kytketty ainoastaan huomiota herättävyyteen. Rumassa rakennuksessa tunteellisuus ei korreloi merkittävästi minkään muun luonnehdinnan kanssa. Sen sijaan rumalla alueella se yhdistyy merkittävästi koristeellisuuteen sekä alueen yhtenäisyyteen ja selkeyteen.

Ajattellessa piirteiden keskinäisiä yhteyksiä kauneuden ennustamisen tai aikaansaamisen näkökulmasta voidaan korrelaatioanalysoista yhteenvedona kiteyttää seuraavat yleistyksset:

1. Sekä kauniille rakennuksille että alueille on ominaista salaperäisyyden tuntu, jota ennustavat vanhuus, julkisivun tai alueen yksityiskohtien koristeellisuus sekä miellyttävät rakennusmateriaalit. Kauniit kohteet luovat myös tasapainoisuutta ja sopusoinnituksen vaikutelman, jota ennustavat kohteiden hyvä kunto ja hoito.

2. Kauniissa rakennuksissa yksinkertaisuus ei liity selkeyteen.

4.5 Taustamuuttujien mukaiset erot

4.5.1 Sukupuolierot

Sukupuolten välisiä tilastollisesti merkittäviä eroja ei ollut lainkaan rakennusten eikä ruman alueen arvioinnissa.

Sen sijaan kaunin alueen arvioinnissa eroja oli seitsemässä osiossa (taulukko 17), joista tilastollisesti merkitsevä ero ($p < 0.1$) oli vain kahdessa osiossa. Naisten mielestä miellyttävät kokemukset ja iselle tärkeät arvot sopivat kuvaamaan kaunista aluetta merkitsevästi paremmin kuin miesten mielestä.

Taulukko 17. Naisten ja miesten väliset merkitsevästi erot aselkikkopistemärien keskiarvoissa ¹⁾.

Väitännä	Kaunis alue Naiset (n=38-41)	Miehet (n=22-25) ²⁾	p =
1. Se näyttää yksinkertaiselta ja pelkistetyltä.			
2. Kaupunginosassa on koristeellisia yksityiskohtia.			
3. Kaupunginosaan liittyy miellyttäviä kokemuksia tai miistejä.	4,3	3,5	,013
4. Alueesta saa epäselvän ja vaikeasti hahmotettavan vaikutelman.			
5. Kaupunginosa edustaa Tamperetta tyyppisimmillään.			
6. Kaupunginosa näyttää salaperäiseltä ja kietovalta.	3,9	3,2	,023
7. Monet rakennukset tai patkat ovat huomiotaherättäviä.			
8. Kaupunginosa muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden.			
9. Kaupunginosa on minulle hyvin tuttu; liikun siellä paljon.			
10. Kaupunginosa on vanha; se kuvastaa menneitä aikoja.			
11. Se näyttää monimutkaiselta ja runsaalta.			
12.13. Kaupunginosa on sopivan suuri.			
14. Kaupunginosa luo tasapainoisen ja sopuisoimittisen vaikutelman.	4,7	4,3	,048
15. Kaupunginosa edustaa itselleni tärkeitä arvoja.	4,5	3,7	,010
16. Kaupunginosa on käyteny miellyttävä rakennusmateriaaleja.			
17. Kaupunginosa on hyvinhoidettu.			
18. Alueesta saa selkeän ja jäsenyteen vaikutelman.	4,3	3,8	,054
19. Kaupunginosa tuntuu puoleensa vieväältä ja uteliaisuutta herättävältä.	4,5	4,0	,023
20. Kaupunginosa on luonnollisempi.			

1) 1 = sopii erit. huonosti 5 = sopii erit. hyvin
2) Miesten ja naisten lukumäärät vaihtelevat eri osioiden kohdalla, koska havainto on hylätty, mikäli sillä on puuttuva tieto joko ryhmäittelymuuttujassa (sukupuoli) tai riippuvassa muuttujassa (osio).

4.5.2 Ikäryhmien väliset erot

Vastaajat jaettiin kahteen ikäryhmään: yli 48-vuotiaat ja 48-vuotiaat sekä sitä nuoremmat. Ryhmät muodostettiin vastaajien iän keskiarvon (joka samalla oli mediaani) perusteella. Tilastollisesti merkitsevä ($p < 0.1$) ero oli kahdessa osiossa, ruman rakennuksen ympäristöllisen yhteensovittuvuuden ja monimutkaisuuden arvioinnissa.

Vanhemmat ($\mu=1,2$) arvioivat ruman rakennuksen sopivan luonnomin yhteen ympäristön kanssa kuin nuoremmat ($\mu=1,8$). Nuoremmat huonommin runaan rakennukseen kuin vanhemmat ($\mu=3,0$).

4.5.3 Sosioekonomisen aseman mukaiset erot

Ammatiryhmien arviointien välillä oli tilastollisesti merkitseviä ($p < 0.5$) eroja neljässä arvioinnissa. Rummien rakennusten arvioinnissa ryhmien arviointit eivät eronneet missään osiossa. Kaunin rakennuksen hyväksymisnäkökulmasta alimmat toiminkeklöt arvioivat kaunista rakennuksia erittäin hyväksymisnäkökulmasta (joka on taas ylempää toiminkeklöt melko hyväksymisnäkökulmaksi ($\mu=4,2$)). Alimmat toiminkeklöt ($\mu=4,8$) arvioivat kaunin alueeseen liittyvän heille iselle tärkeitä arvoja enemmän kuin ylämkeitä ($\mu=3,9$). Ruman alueen arvioinnissa alimmat toiminkeklöt ($\mu=4,3$) erosivat sekä ylempistä toiminkeklöistä ($\mu=3,1$) että ylämkeitä ($\mu=2,6$) siinä, että he pitivät aluetta yksinkertaisempaan ja pelkistetympään. Alimpien toiminkeklöiden ($\mu=1,5$) mielestä runa alue edusti tyyppisistä tamperelaisuutta huonommin kuin ylempien toiminkeklöiden ($\mu=2,9$) mielestä.

4.5.4 Asuinpaikan ja mielilymyvalintojen sijainnin välinen yhteys

Pääosa kaikista kauniksi tai rumiksi nimeytyistä kohteista sijaitsi muualla kuin vastaajan omalla asuinalueella. Vertailu tehtiin postinumeroalueiden avulla; kaunitt tai rumat kohteet eivät siis yleensä sijainneet samalla postinumeroalueella kuin missä vastaaja asuu. Neljäsosa vastaajista löysi kaunin alueen omalta asuinalueeltaan. Näitä vastaajia eivät asuneet painotisesti milään teyillä alueella, vaan jakautuivat kymmenelle eri postinumeroalueelle (alueet 10, 18, 23, 30, 40, 54, 61, 71, 72, 84) eri puolilla kaupunkia. Kaunista rakennuksista löytyi 16 vastaajien omilta asuinalueilta. Rumia kohteita omilta asuinalueilta löydettiin vieläkin vähemmän, rakennuksista 12 % ja alueista 9%.

4.6 Mielipaiat ja niiden merkitys

Vastaajien enemmistöllä (82%) oli paikka, jota he saattoivat katua mielipaiakseen. Näistä valtaosa (63%) oli puistoja tai ulkoilma-alueita, useimmin mainittuina Pyynikinharju, Häntäpäänniemi ja Koskipuisto. Kaupunginosa oli 14 %

(esim. Ammonkallio, Petsamo), katuja 12 % (esim. Hämeenkatu, Palomäentie) ja rakennuksia 11 % (esim. Hervannan vapaa-aikekasus, Sahljankadun puu). Kaupunginosa, kadut ja rakennuksissa mielipaiat olivat yksilöllisiä, eikä niitä mainittu yhtä tai kahta kertaa useammin. Seitsemäntoista vastaajaa (30 %) oli valinnut mielipaiakseen joko kauniksi alueeksi tai rakennukseksi nimeämässä kohteen. Näistä neljällä kaunis alue, mielipaiat ja vielä oma asuinpaikkakin olivat samat. Valtaosin mielipaiatka oli siis jotain muuta kuin kauniksi valittu kohde.

Mieluisissa kaupunginosaissa useimmin mainittuja merkityksiä olivat lapsuusmuistot ja rakennuksissa koti tai toimintamahdollisuudet. Kadussa näitä olivat rauhallisuus sekä puistossa ja luontolohella ulkoilu, huono ja rauhallisuus. Suurin osa (64 %) mielipaiat merkityksistä liittyi luonnossa liikkumiseen ja virkistävyyteen, rauhoittumiseen sekä lapsuusmuistoihin. Muistot olivat ainoa merkitys, joka mainittiin kaikkein mielipaiatyyppien kohdalla. Puistoihin ja ulkoilma-alueisiin liittyi monipuolisin kirjo merkityksiä kuten taulukosta 18 nähdään.

Mielipaiat kuvauksissa (paikkaa tuntemattomalle henkilöille) useimmin mainittuja olivat kaupunginosa luonnollisempi sijainti ja rakennuksista toimintamahdollisuudet. Kadussa kuvattiin useimmin niiden varrella olevia kaunista taloja tai pihjoja sekä puistossa ja luontolohella kaunista näköaloja sekä erityisesti luonnollisyyttä, jonka yhteydessä voitiin mainita rauhallisuus tai kaunitt rakennukset.

5 Päätelmät

Kyselyyn vastasi alle puolet otoksen valittuista (36 %). Syyinä saattaa olla se, että kysely osui kesäloimakauteen ja vastaajia löytyi sovitaa melko lyhyeksi. Vastaminen edellytti perustellun kirjauksista omin sanoin ja oli ehkä työläästä. Tästä huolimatta molempia sukupuoli ja eri ikäryhmiä oli vastanneissa suhteellisesti vastaavasti kuin tamperelaisissa. Sen sijaan ylempät toiminkeklöt olivat suhteellisesti yhtenäisempiä. Muita sosioekonomisen aseman mukaan

Taulukko 18. Mielipakkaryppeihin liittyvät merkitykset¹⁾.

Muistot	Luomo	Rauha	Mittak.	Tutu	Koti	Ilmap.	Kauneus	Isessäit.	Turv.	Harrast.
Kaup- osat	x	x			x		x			
Rakenn.	x					x	x			x
Kadut	x					x				
Puistot	x				x		x			x

1) Teemojen kokonaiset nimet ja esimerkit kuhunkin teemaan liittyvistä kuvauksista: *Muistot*: "Lapsuuteni muistoja, juuret ovat siellä."

Luomo: "Se henkii luonnonläheisyyttä, rauhaa."

Rauha, lepo: "Vihiytyisyys rauhoittaa esim. bussia odotellessa."

Mittakava, rakentamistapa: "Siitä eivät kaupungin suunnelliset ole vielä päässeet pilaamaan turhan isoilla rakennuksilla tai liikeiltoilla. Siellä näkee ajan kehitysvaiheet. Asiallisesti rakennettu."

Tutuuus: "Olen asunut täällä koko Tampereella oloaikani."

Koti: "Oma koti, jossa on hyvä asua."

Ilmapäiri: "Ovat tuulahdus romantiikkaa muenneltä ajolta."

Kauneus: "Kaunniit maaisemia Tampereen sydämessä."

Isessäitey: "Alue on mielikuvitusta rikastava, sisäistä tasapainoa vahvistava keidas."

Turvallisuus: "Turvaa."

Harrastukset, toiminta: "Siellä tulee usein käytyä eri tilaisuuksissa ja se on lähellä pienen järven rakana."

luokitettuja ryhmiä oli tamperealaisten suhteellisia osuuksia vastaavat määrät. Näiltä osin vastaajien voi katsoa edustavan tamperealaisia koulutuksien hyvin. On kuitenkin muistettava se, että tällaisissa tutkimuksissa asiasta kiinnostuneet ja vastaamistapaan tottuneet valikoituvat vastaajiksi muita herkemmin.

Kyselyyn vastanneet tamperealaiset pitivät kaunniina rakennuksia useimmin tuomiokirkkoa, kaupungin pätkijaisoa Meisaa ja Tirkkosen taloa. Rumina pidettiin useimmin Tampere-taloa, Koskikeskusta, Ives-hotellia sekä linja-autosaamaa. Päämyykset olivat melko yksisuuntaisia; ainostaan Tampere-talo ja Meiso olivat samankaltaisia joidenkin mielestä kaunniita ja joidenkin mielestä rumia linja-autosaamaa lukuunottamatta useimmin mainitut rumat rakennukset on rakennettu vasta ikinään, 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Sen sijaan kaunniita rakennuksia kaksi on jo vuosisadan alusta. Alueiden

Noin puolet vastaajien omaehtoisesti käyttämistä kauneuden ja rumuuden perusteluista oli samoja kuin oli valittu tutkijoiden laatimien arviointioisiohin. Tämä kertoo siitä, että osiohin valittu tekijät eivät ole irrallisia kohdetta luonnehtivia piirteitä, vaan myös kauneusarviointien perusteluja. Rakennuksen kauneuden perusteluna käytettiin eniten vanhuutta, sopivuutta muuhun ympäristöön, koristeellisuutta, jylhyttä ja hyvää kuntoa. Alueen kauneuden perusteluna käytettiin eniten luonnonläheisyyttä, vanhuutta, hyvinhoitettua ulkonäköä ja rauhallisuutta. Kohneiden rumuutta perusteltiin eniten näiden määteiden puuttumisella: rakennuksessa mainittiin huono sopivuus ympäristöön ja huono kunto, alueissa luonnonläheisyyden puute, huono kunto sekä tiheä rakennustapa. Näin kaunniissa kuin rumissaakin kohteissa korostuivat lisäksi niiden vaikutukset vastaajan mielialaan, tunnelmaan tai tunteisiin. Tällaisia olivat mm. arviot kohteen mahtavuudesta, lämpimyydestä, ihmisläheisyydestä, rauhallisuudesta, ahdistavuudesta, museertavuudesta tai masentavuudesta.

Asukkaiden käyttämiä perusteluita voidaan verrata asiantuntijoiden käyttämiin ympäristökuvan arviointiperusteisiin. Tuovisen (1988) mukaan yhdyskuntasuunnittelijoiden keskuudessa 1970- ja 1980-luvulla laajalti hyväksytyinä ympäristökuvan esteettisistä arviointiperusteina ovat olleet yhdyskunnan ornamentalisuus, historiallinen jatkuvuus, yhtenäinen monimuotoisuus (eli yhtenäisyys ja virikkeisyys), kaupunki- tai maisematilan eheys ja rajuunmuksen selkeys, suunnistettavuus sekä identiteetti-merkityksen (yhteisölliset, symboliset merkitykset). Yhtenäisyden, historiallisen jatkuvuuden (vanhusten) ja virikkeisyyden osalta asukkaiden ja asiantuntijoiden mittapuu ovat yhtenevä. Kiinnostava ero on se, että luonnonläheisyys, hyvä hoito ja kunto sekä rakentamisen tiheys näytävät jäävän vähälle huomiolle asiantuntijoiden kriteereissä. Kauneuden perusteluita voidaan verrata myöskin Hartsonin ja Howardin (1972) kaupunkikohteiden tärkeiden perustelujen kuvaavaan ryhmittelyyn. Perustelut sijoittuvat täten neljään pääluokkaan: kohteen sijaintiin, ilmaisuun, merkitykseen ja sen herättämiin mielleyhtymiin. Luokkien saannista painotuksista nähtiin, että esteettisyyttä perusteltiin enimmäksi kohteen ulkonäön,

sen luoman vaikutelman tai ilmapäiriä sekä henkiloikohraisen mielleyhtymien nojalla, ei niinkään yleisim merkityksin tai sijaintiin viitaten. Vaikka esteettisyyden perustelut olivat hyvin moninaisia, poliittiset, sosiaaliset tai taloudelliset mielilymykset "sekoittivat" hyvin harvojen kauneuden arviointiin. Esimerkiksi rakennuksen rumuutta ei perusteltu vaikkapa sen työkraattisuudella. Käytätien ja tiivistien sanottuna tamperealaisen silmissä rakennuksen kauneus on sitä, että se sopii ympäristöönsä, on vanha, koristeellinen ja hyväkuntoinen. Alueen kauneus synyy luonnonläheisyydestä ja hyvästä hoidosta.

Kaunniit ja rumat kohteet erosivat useimpien arviointioisioissa kuvattujen piirteiden suhteen. Kohteet eivät kuitenkaan eronneet tuttujen tai niihin liittyvien mielitystäväen kokemuksen ja muistojen määrän suhteen. Täten kauneus- ja rumuusvaikumat eivät selity tällaisilla "koissajaisilla" tekijöillä. Sen sijaan on kiinnostavaa, että rumat alueet olivat selvästi oudompia kuin kaunniit. Näytetään siis sitä, että rumien alueen nimeäminen ja valinta perustuu enemmän välittymiseen mielipijeeseen kuin omiin kokemuksiin. Alueen julkisuudessa samaa maine tai leima on kenties sen arviointimisen perusteena. Päätelmää tukee sekin, että rumia alueita oli kaikkein vaikein nimetä its. niitä oli valittu vähemmän kuin kaunniita alueita.

Kaunniiden ja rumien kohteiden keskitarveot sekä arviointien piirteiden väliset korrelaatiot antavat aiheen kommentoita koristeellisuuden, yksinkertaisuuden ja luonnonläheisyyden osuutta kauneuden arvioinnissa. On kuitenkin syytä muistaa, että korrelaatiot eivät välttämättä osoita suoraan syy-seuraussuhdetta. Suunnittelijoille rakennuksen yksinkertaisuus ja pelkistyminen ulkonäkö voi olla tavoite, johon pyritään (Tuovinen 1988). Tämän tutkimuksen tulokset kuitenkin osoittivat, että rumia rakennuksia pidettiin yksinkertaisempina kuin kaunniita. Sekä kaunniit rakennukset että alueet olivat säännönmukaisessati koristeellisempia ja vanhemmiksi arvioitujia kuin rumat. Koristeellisuus ei silti kytketty myt epäselvään tai vaikeasti hahmotettavaan vaikutelmaan. Julkisivun koristeellisuus, miellyttävät rakennusmateriaalit sekä vanhuus olivat yhtey-

desä salaperäisyyteen nimenomaan kaunissa rakennuksissa ja alueissa. Tätä pohjalta voidaan nimetä ne psyykkiset "tunteet", joita konstruktivismus arkkitehtuurissa "soittelee". Ne ovat salaperäisyyden ja kiehtovuuden tuntu sekä kauneuden elämys. Vaikka emme tarkasti tiedä, mitä vastaajat konstruktivismilla tarkoittavat, ei liene harhaan johtava arvata sen tarkoittavan ainakin osaksi niitä elementtejä (esim. omamienteja tai muistomerkkejä), joilla esitävää symboliikkaa voidaan kaupunkisuunnittelussa luoda (Tuovinen 1985). Tällaisen symboliikan puuteesta nykyarkkitehtuuria on monasti arvosteltu (Tuovinen 1985). Tämän tutkimuksen tulokset koristeellisuuden, vanhuuden ja kauneuden yhteisyyttä eivät tällaista arvostelua ainakaan kumoa. Kauniiden kohteiden hyvä kunto ja hoito oli selvästi yhteydessä siihen, että niistä syntyi tasapainoinen ja sopusoinninen vaikutelma. Luonnollisuus oli tärkein kauniiden alueiden omaehtoisissa perusteluissa. Kysymysostoisissa se ei kytketty juuri lainkaan muihin piirteisiin. Näyttää siis, että luonnollisuus sinänsä on tärkeää kauneuden arvioinnissa. Se ei välity muuden tunnetun tai vaikutelman kautta.

Ympäristömielilymysten tutkimuksissa salaperäisyyden tunnun on todettu ennustavan vahvasti luontomieliämyksiä (Kaplan & Kaplan 1989). Rakennuksissa tutkimuksia ei näy olemassa. Siksi konstruktivismuksen liittyminen salaperäisyyden ja kiehtovuuden tunnuun sekä puoleensavetäytyyteen ja uteliaisuuden herättämiseen kaunissa kohteissa on mielenkiintoinen preferenssitutkimuksia täydentävä tulos. Tässä vaiheessa sitä on kuitenkin syytä jättää jatkotutkimuksia varten avoimena.

Tutkimuksissa on todettu naisten ja miesten välisiä eroja ympäristöön suhtautumisessa (Holahan 1978). Kuitenkaan ei ole eritelty, koska kevyt ero kaikenlaisia ja kaltevyypäisiä ympäristöjä. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voi ensisijain väittää, että sukupuolen välisiä eroja kauneuden arvioinnissa on pikemminkin vähän kuin paljon. Suurempi otoskoko tosin voisi tuoda enemmän eroja näkyviin. Eroa oli ainostaan kauniin alueen arvioinnissa. Siinä naiset käyttivät herkemmin omiin arvoihinsa ja

mielityksiin kokemuksiin liittyviä luonnehdintoja. Onko kyse yksinkertaisesti ilmaisuterkeyden eroista? Tulkinna ei näytä osuvalla, koska ero ei tullut esille kauttaan kaikissa arvioinneissa. Valitsivatko naiset siten kauniiksi alueeksi useammin oman asuinpaikkansa? Tämä tulkinta ei saanut tukea tuloksista, koska mielit valitsivat asuinpaikkansa kauniiksi paikkaksi yhä usein kuin naiset. Tämän jälkeen voidaan kysyä, arvioivatko naiset kauniita alueita mahdollisina, tulevana asuinpaikkoinaan. Tästäkin ei selitä sitä, että nihin kytkettiin miehiä enemmän miellyttäviä kokemuksia ja *muistoja!* Sukupuolen välisen eron tulkinta jää siis osittain avoimeksi.

Vastaajien huomattavalla enemmistöllä (82 %) oli mielipaitka Tampereella. Näistä vain noin kolmannes oli samoja kuin oli valittu kauniiksi kohteiksi. Kauneudesta nautittuun osoittautui joissakin tapauksissa mielipaitkan valinnan syyksi, mutta se ei ollut keskeisimpiä syitä. Suurin osa (64 %) mielipaitkan merkityksistä liittyi nimittäin luonnossa liikkuamiseen ja virkistävyyteen, rauhoittumiseen sekä lapsuusmuistoihin. Nämä viittavat siihen, että mielipaitkoilla on merkitystä stressistä elpymisessä ja itsensä ja minun tui esiin joidenkin vastaajien itsensä tiedostamassa: joku esimerkiksi kuvasi paikan olevan "sisäistä tasapainoa vahvistava keidas". Mielipaitkojen lapsuusmuistoja viittävä merkitys tuli ihmi kaikissa mielipaitkakäytöissä. Kuvausten niukkuuden takia ei voida päätellä, miksi nuo muistot koettiin tärkeiksi. Huomionarvoista kuitenkin on, että Korpealan (1988, 1989) tutkimuksessa 17- ja 18-vuotiaat nuoret pitivät mielipaitkoihin kytkettyään muisteleminen avulla yllä oman identiteettinsä jatkuvuutta. Jatkotutkimuksissa onkin aiheita selvitettävä, onko aikuisilla kyse samasta ilmiöstä.

Lähteet

Alman, I. & Chermers, M. 1986. Culture and Environment. Cambridge, Cambridge University Press. 337 s.

Appleton, J. 1975. The Experience of Landscape. London, Wiley. 293 s.

Canter, D. 1984. Action and Place: The Existential Dialectic. IAPPS 8, International Conference on Environmental and Human Action. West Berlin, 25-29 July 1984. S. 16-26.

Daniel, T.C. & Vining, J. 1983. Methodological Issues in the Assessment of Landscape Quality. Teoksessa: Alman, I. & Wohlwill, J.F.. Behavioral and the Natural Environment. Human Behavior and Environment. Advances in Theory and Research, vol 6. New York, Plenum Press. S. 39-84.

Gibson, J. 1979. The Ecological Approach to Visual Perception. Boston, Houghton Mifflin Company. 332 s.

Groat, L. 1988. Contextual Compatibility in Architecture. Teoksessa: Canter, D. Kramppe, M. Stea, D. Environmental Perspectives. Ethnoscapes, vol 1. Avebury, Aldershot. S. 215-223.

Hammush, M.J. 1988. Skinner, Piaget, and the Existential-Phenomenologist: Their Radical Differences in Relation to Poetic, Artistic, or Aesthetic Experience and Behavior. Journal of Phenomenological Psychology, 19, 1, s. 93-102.

Harrison, J.D. & Howard, W.A. 1972. The Role of Meaning in the Urban Image. Environment and Behavior, 4, S. 389-411.

Heath, T.F. 1987. Behavioral and Perceptual Aspects of the Aesthetics of Urban Environments. Teoksessa: Nasar, I. (toim.), Environmental Aesthetics: Theory, Research, and Applications. Cambridge: Cambridge University Press. S. 6-10.

Herzog, T., Kaplan, S. & Kaplan, R. 1976. The Prediction of Preference for Familiar Urban Places. Environment and Behavior, 8, 4, S. 627-645.

Holahan, C.J. 1978. Sex Differences in Schematizing the Behavioral Environment. Teoksessa: Holahan, C.J., Environment and Behavior: A Dynamic Perspective, New York, Plenum Press. S. 131-139.

Ilmonen, M. 1989. Nuorten ympäristö Hämmeleinnassa. Nuorten asuin ympäristöt -projektiin esitutkimus. Harjoitus 1987-88. Espoo. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus. Julkaisu B55. 56 s.

Kaplan, S. 1987a. Aesthetics, Affect and Cognition. Environmental Preference from an Evolutionary Perspective. Environment and Behavior, 19, 1, s. 3-32.

Kaplan, S. 1987b. Perception and Landscape: Concepts and Misconceptions. Teoksessa: Nasar, I. (toim.), Environmental Aesthetics. Theory, Research, and Applications. Cambridge: Cambridge University Press. S. 45-55.

Kaplan, R. & Kaplan, S. 1982. Cognition and Environment: Functioning in an Uncertain World. New York, Praeger. 287 s.

Kaplan, R. & Kaplan, S. 1989. The Experience of Nature. A Psychological Perspective. Cambridge, Cambridge University Press. 340 s.

Kaplan, R., Kaplan, S. & Brown, T. 1989. Environmental Preference: A Comparison of Four Domains of Predictors. Environment and Behavior, 21, 5, s. 509-530.

Korpela, K.M. 1988. Mielipaitkakokemukset psyykkisen iässäikäilyn aikana. Psykologia 23, s. 178-186.

Korpela, K.M. 1989. Place-identity as a Product of Environmental Self-regulation. Journal of Environmental Psychology 9, s. 241-256.

Krampe, M. 1990. The Semiotics and Aesthetics of Surfaces and Surface Layouts. Teoksessa: Landwehr, K. (toim.), Ecological Perception Research, Visual Communication, and Aesthetics. Berlin, - Heidelberg, Springer-Verlag. S. 91-103.

Kyriä, M. 1990. Mikä tekee Salosta Salon? Assumit ja ympäristökulttuuri Suomessa. Espoo, Teknillinen korkekoulu, Arkkitehtiosasto, Rakennemuun ympäristön tutkimuslaitos. Julkaisu B9. 53 s.

Lindsey, P.H. & Norman, D.A. 1977. Human Information Processing. New York, Academic Press. 777 s.

Nasar, J. L. 1989. Perception, Cognition, and Evaluation of Urban Places. Teoksessa: Alman, I. & Zube, E.H. (toim.), Public Places and Spaces. Human Behavior and Environment. Advances in Theory and Research, 10. New York, Plenum Press. S. 31-56.

Nasar, J.L. 1990. The Evaluative Image of the City. *APA Journal*, winter, s. 41-51.

Neisser, U. 1982. Kognitio ja todellisuus. Espoo, Weilin & Göös. 173 s.

Relph, E. 1976. *Place and Placelessness*. London, Pion. 287 s.

Sepänmaa, Y. 1988. Ympäristön esteettisyys - paljon kysymyksiä, vähän vastauksia. *Syneesi*, 3, s. 4-18.

Snodgrass, J. Russell, J.A. & Ward, L.M. 1988. Planning, Mood, and Place-liking. *Journal of Environmental Psychology*, 8, s. 209-222.

Sosioekonominen asema -luokitus. Ammatilasematluokitus 1983. Tilastokeskuksen käsikirja no 17. Helsinki, Valtion painatuskeskus.

Tampereen kaupungin tilastollinen vuosikirja 1987-88. Tampere, Tampereen kaupungin tilasto-toimisto.

Taylor, J.G. Zube, E.H. & Sell, J.C. 1987. Landscape Assessment and Perception Research Methods. Teoksessa: Bechtel, R.B. Marans R.W. & Mitchellon, W. (toim.), *Methods in Environmental and Behavioral Research*. New York, Van Nostrand Reinhold. S. 361-393.

Tuovinen, P. 1985. Kaupungin esittävä symboliikka. Kaupunkikuvan visuaalisen ominaisuuden tarkastelua eräiden tulkintojen valossa. Espoo, Yhdyskuntasuunnitelun jatkokoulutuskeskus, julkaisu B 49. 157 s.

Tuovinen, P. 1988. Ympäristökuvan arviointiperusteista. *Syneesi*, 3, s. 111-127.

Ulrich, R.S. 1983. Aesthetic and Affective Response to Natural Environment. Teoksessa: Altman, I. & Wohlwill, J.F., *Behavioral and the Natural Environment. Human Behavior and Environment. Advances in Theory and Research*, 6. New York, Plenum Press. S. 85-125.

Ward, L.M. Snodgrass, J. Chew, B. & Russell, J.A. 1988. The Role of Plans in Cognitive and Affective Responses to Places. *Journal of Environmental Psychology*, 8, s. 1-7.

YMPÄRISTÖKUVAN JA SIIHEN LIITTYVIEN MERKITYSTEN ANALYSOINTIMETODIKASTA

Pentti Tuovinen

Vantaan kaupunki, kaavoitus- ja kiinteistövirasto

1 Johdanto¹

1.1 Tutkimusosuuden tavoite ja rajaus

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ensiksikin fyysisiä ympäristöä merkityksenkanajana, jolloin ympäristökuvaa tarkastellaan ihmisestä käsin. Toiseksi tutkitaan ympäristökuvan viimeaikaisia analysointimethodiikkaa ja sitä, missä määrin analysoinnissa on kiinnitetty huomiota ympäristökuvan merkityksiin. Kolmanneksi tavoitteena on kehittää ympäristökuvan analysointimalli, jonka avulla voidaan nykyisiä paremmin ottaa huomioon ympäristökuvaa liittyvät merkitykset ja esteettiset arvot. Samalla arvioidaan sitä, miten analysointimallissa voidaan käyttää hyväksi uutta tietoainelikkää.

Tutkimuksessa on rajoitettu tarkastelemaan ympäristön visuaalisia puolia. Ympäristöesteettinen elämys sinänsä syntyy käytännössä yleensä aina kaikkien aistien välityksellä – ei ainoastaan näön vaan myös kuulon, hajuaistin ja kosketuksen kautta (Sepänmaa 1986, s. 149 ja 1988). Ympäristön havaitsemisessa ei voi erottaa tarkasti eri aistien vaikutusta, sillä havaitseminen on kaikkien aistien yhteisluotusta (Gibson 1968, s. 1-6). Ihmisellä näköaisti on kuitenkin hallitsevin, koska hän saa sen avulla suurimman osan ympäristöstään koskevasta informaatiosta (Horelli 1982, s. 63). Ympäristön aistimisen katsotaan olevan myös kulttuurisidonnaisista: puhutaan näkö-, kosketus- ja hajusuunnatunneista kulttuurista. Oma

länsimainen kulttuurimme painottaa näköaistin osuutta.

1.2 Lähtökohtaoletukset

Arkkitehdit ja yhdyskuntasuunnittelijat puhuvat harvoin suunnittelunsaan fyysisiin muotoihin liittyvistä merkityksistä. Muodoilla oletetaan kyllä olevan suuri merkitys ihmiselle siinä mielessä, että kaunis ympäristö on ihmiselle tärkeä ellei suorastaan välttämätön. Arkkitehtuuriteoksen yhteiskunnallinen arvo nähdään toisalta sen käytännöllisessä funktiossa ja toisalta sen kauneudessa, joka käsitetään teoksen objektiiviseksi ominaisuudeksi. Tällöin oletetaan, että se mikä arkkitehdille itselleen on kaunista, on kaunista myös kaikille muille. Jos joku tarkkailija ei pidä arkkitehdin mielestä kaunista rakennusta kauniina, on kyse tarkkailijan kauneustajun puutteesta tai sen väärityytyisyydestä.

Havaintoympäristön muodot eivät itsessään ole merkityksellisiä. Muoto itsessään ja omin voimain ei voi olla ideoiden kantaja. Muotojen ajatussisällöt liitetään muotoihin sanallisten formulointien tai sosiologisten käytäntöjen kautta. Merkitys syntyy vain kulttuuriryhmissä, kontekstissa.

Esteettisellä muodolla ja ideasisällöllä ei ole mitään kausaalisia syy-yhteyttä. Muodosta ei voi johtaa ideaa eikä ideaa muotoa. Tämä on päinvastainen väite kuin se, johon modernismin tai sosiologisten realismin kannattajat ovat uskoneet. (Åman 1987, s. 256-257). Muodon ideasisältö on aina vaihdeltavissa.

Tämän Åman on osoittanut Stahlin ajan Itä-Euroopan arkkitehtuuria koskevassa tutkimuksessaan (Åman 1987).

¹ Tämä teksti on lyhennelmä esittelyssä tutkimusolosuhteista, jonka kirjoittaja on jättänyt tarkastelemaan Teknillisen korkeakoulun väitöskirjansa. Selostus julkaistaan myöhemmin nimellä *Ympäristökuva ja symboliikan mahit. Ympäristökuvan ja siihen liittyvien merkitysten analysointimethodiikasta*.